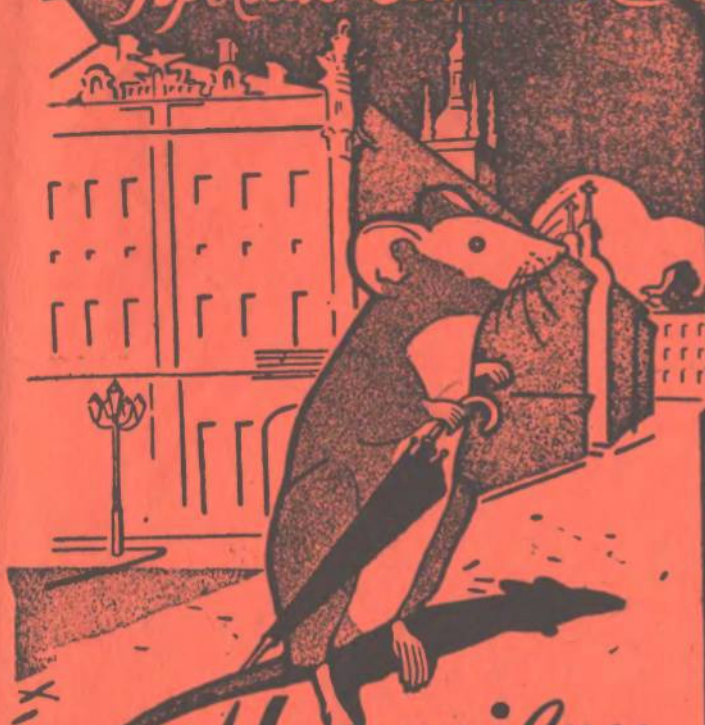

Ярослав Вільшенко

Мандрівки
Мишки
Тризирнижки

✂ ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА ✂
КНИЖЕЧКА: 155. (175)

ЯРОСЛАВ ВІЛЬШЕНКО

МАНДРІВКИ МИШКИ-ГРИЗИКНИЖКИ ПО ЛЬВОВІ

Образки МИХАЙЛА ФАРТУХА

2-ге видання

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ГОВЕРЛЯ"
НЬЮ ЙОРК ЗДА

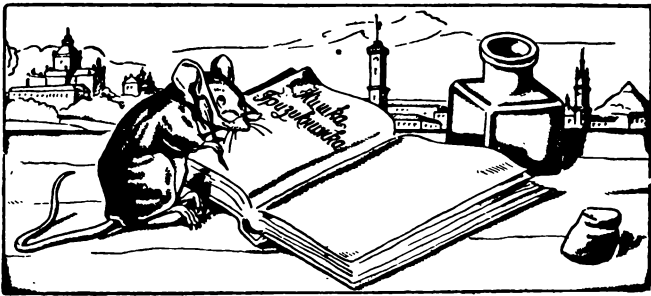
1962

ПОДАРОВАНО РОДИНЮ
ЛЯ ПЛАСТЮНОЇ БІБЛІОТЕКИ
у м. Львів Пластунів - Сергій
Мосица й Юліана
Львівських

ПОДАРОВАНО РОДИННОЮ
ПРАСТОРОУ БІБЛІОТЕКИ
Мластуна Ольгою Ав
Микола й Юліана,
Каменецьких

PLAST UKRAINIAN YOUTH ASS'N
623 FLORA AVE.
WINNIPEG, MANITOBA R2W 2S4

ВСТУП.

Я маленька мишка,
Мишка-Гризикнижка
До всього цікава —
Та ще в мене вдача
Козача-бурлача —
До мандрівки жвава.

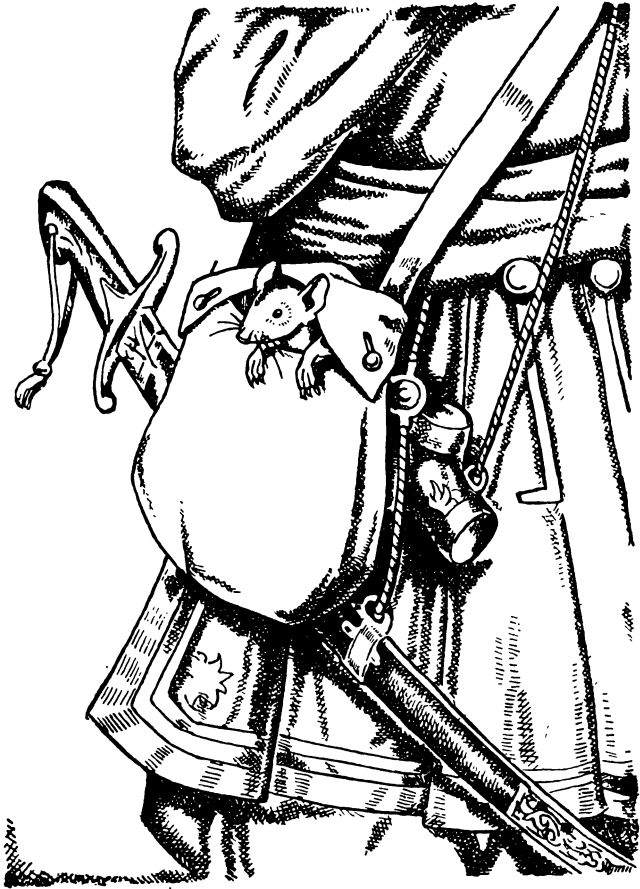
Запахне весною
Не маю спокою —
У світ мене тягне;
Думка у даль лине,
Бажає новини,
Мандрівочки прагне.

Відкіль в мене вдача
Козача-бурлача,
Я певно не знаю;
Та казала ненька
Й бабуся старенька:
Ми не з цього краю.

Є країна гожа —
Зветься Запорожжа,
Відтіль рід виводим;
Це вже дуже давно,
Жили ми там славно,
Ходили в походи.

Разом з козаками
Буяли чайками,
Аж до Царгороду
По ралець ходили,
Де їх предки пили
Вже шоломом воду.

Гей, були походи,
Лицарські пригоди,
Та нераз, на горе,
У бурю з вітрами,
Чайки з козаками
Проковтнуло море.

У таку пригоду
Пішла теж під воду
І не одна мишка —
Хоч про це, як знаю,
В вас не споминає
Ані одна книжка.

Та іду до річи —
Як вийшли ми з Січи
Літ більш сотки тому —
Прийшла в Січ новина:
Горює родина,
Помогти нікому.

»А хтож їй pomoже,
Як не Запороже!« —
Залізник завзятий
Говорив так палко,
Аж всім стало жалко,
І рідні і хати.

Всі враз загукали:
»Берім самопали,
Шаблі та пістолі
Веди, Залізничче,
Все племя козаче,
Добувати волі!«

Коней посідлали,
Взяли самопали
Запоріжці жваві
Й рушили походом
Добувать з народом
І волі і слави.

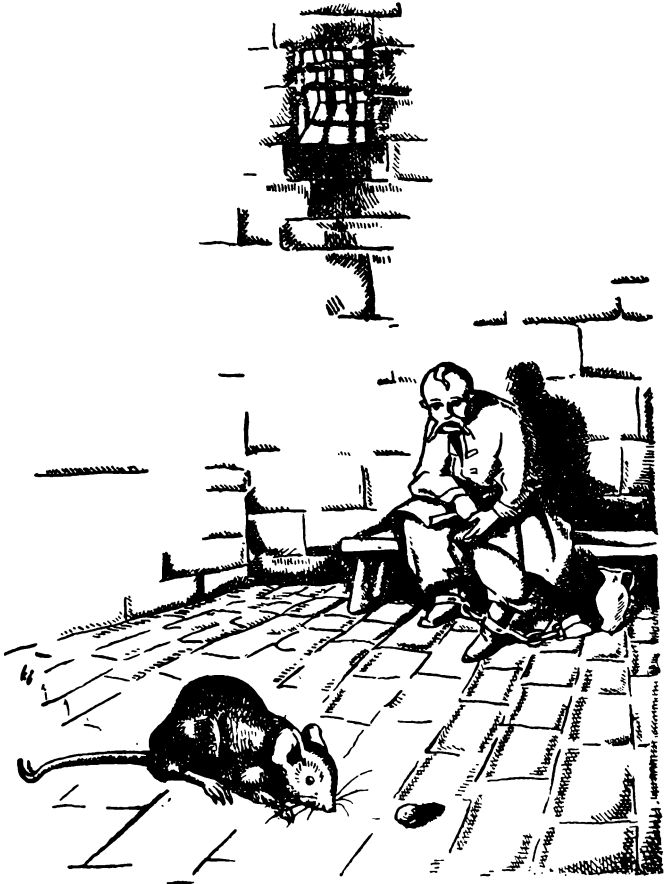
Тоді також мишка,
З роду Гризикнижка,
Мандрівки забагла —
Тай у цій хвилині
Скрилася в торбині
Запорожця Смала.

Була в боях лютих,
Зазнавала й смуги
Та ціла остала —
Усе в запоріжця
Досита наїсться,
Чи хліба, чи сала.

Та війна війною —
Попався у бою
Смагло у неволю;
Повели в оковах
Його аж до Львова,
Проклинали долю.

Заперли у вежі,
В залізній мережі
Маленьке віконце —
Тільки раз на днину,
На малу хвилину,
Заглядало сонце.

Горе козакови,
Гризуть і окови
І жура і туга —
Ні вістки подати
На славну Січ-Мати
До вірного друга,

»Потішив би душу,
А так з туги мушу
Чахнути, помало!
Аж побачив мишку,
Їнув хліба кришку,
Й наче лекше стало.

»Серед стін з каміння
Є живе створіння
Не піддамся тузі!« —
І так разом жили,
І їли і пили —
Наче щирі друзі.

Аж одного разу
Кудись по приказу
Запоріжця взяли...
І мишка у тузі,
По вірному друзі,
В світ помандрувала.

За яку годинку
Добігла до Ринку,
В камениці скрилась
Де нині »Просвіта«
Й жила довгі літа,
Там і подружилась.

В тім домі »Просвіти«
Жили й мишки діти,
Внуки і правнуки —
І моя там хата,
Родилась й я там
І вчилась азбуки.

Там книжок багато,
Є там що читати,
В чім гнізда робити;
Книги там роками
Вкриті порохами —
Лиш бути тай жити.

Та щож — в мене вдача
Козача-бурлача —
Буяю світами...
Тут всім, що я чула,
Бачила, де була,
Поділюся з вами.

А ви все читайте,
При тім памятайте
Українські діти —
Що навіть із книжки
Маленької мишки
Можна помудріти.

1. МАНДРІВКА В КАМЕґИЦІ »ПРОСВІТИ«.

Так пізнали вже всі ви
Славний, давний ввесь мій рід,
Що вмів навіть із тюрми
Пертись, рватись наперід.
Як мій рід, така і я:
Все вперед жене мене
Вдача, діточки, моя —
Хоч невдача нераз втне,
Я не зражуюся тим —
Чи рови де, чи плоти,
Я не знаю, що то стрим,
Вперто пруся до мети...

Так, любенькі діточки, так! Така то моя вдача!
Коли я вже собі щось постановлю — то нехай там цілі гори буде ріжних перепон, — я мушу осягнути мету. Інша справа, що заки щось постановлю, заки за щось візьмуся, мушу насамперед добре розважити: які можуть грозити перепони й небезпеки, яку користь я можу мати з цього, до чого хочу братися. Правда, часом прийде й така хвиля, що годі довго надумуватись, а треба рішатися скоро, не думаючи про небезпеку. »Або пан або пропав«! — як говорили давні запоріжці. (Цю пословицю я знаю від небіжки

бабуні). Тільки до відважних належить світ! Тому я цього держуся, — йду вперед розважно, однак і відважно.

Як тільки я почула в собі більше сили, кортіло мене оглянути місце, де була наша рідна

нора. Вибігла я, розглядаюся: чимала кімната, а довкола попри стіни полиці й полиці, а на них повно чогось понакладано. Побігла я по цих полицях. З вигляду то воно якесь все однакове. Все чотирикутне. Тільки одно більше, друге менше і краски зверха не однакової: то синьої, то червоної, то жовтої, то зеленої, то білої — всілякої. Побігла я в нору до мами тай питаю;

— Мамо, що це тамечки на цих полицях таке чудне, пречудне?!

А мама мені:

— То, дитинко, магазин товариства, »Просвіти«. А на полицях цих, то книжки...

А я перебиваю:

— Мамо, а що це таке магазин, а що книжки?

Мати на це:

— Магазин, то по нашому буде: склад. Тут має товариство »Просвіта« свій склад книжок. А книжки, то такі речі, що в них люди посписували всі свої мудрости, все своє знання. По ці книжки приходять тут люди, беруть їх, а потім учаться з них всякої всячини, всего, що кому потрібно...

— Ото, я хотілаб поглянути в ці книжки в середину!

А мати зараз:

— Як цікава, то ходи!

Тай повела мене не на полиці, а на стіл, що стояв по середині. На столі лежала така книжка відчинена. Вибігли ми обі з мамою на книжку, а там якісь такі чудер'яцькі значки, мов чорного маку насіяв. Тільки різними рядочками стоять.

Мати пояснювала мені:

— Отсі значки люди читають один за одним і так довідуються про що говориться в книжці.

— Цікаво тай дотепно придумали це люди! Ото, якби в нас, мишей, щось таке придумали, то ми сьогодні можеб панували в світі, а не люди...

А мати говорила дальше:

— Ось тут до магазину колись частіше заходили люди та брали книжки цілими купами. Мав тоді цей, що тут дозирає цих книжок, досить

роботи, а тепер має багато вільного часу, бо рідко коли заходять люди за книжками. Кажуть, якась скрута є, чи криза, то нема їм відки взяти грошей на книжки.

А я на те кажу:

— Такі то вони, ці люди, охочі до книжок! Якби так на мене, то колиб я вже так вмiла їх читати й зналаб, що в них тільки доброго та мудрого, то я від уст собі віднялаб, а книжку купилаб. Яка шкода, що нам, мишам, не можливо навчитися читати цих людських значків.

Мати хотiла щось відповісти мені, та тут скрипнули двері й ми обидві шусть зі стола та в нашу нору. Однак цікавість перемогла в мене страх і я з нори виглянула, хто це прийшов. Увійшло двох людей.

Один брав із полиці книжку за книжкою й показував другому. Цей другий брав книжки в руки оглядав їх, листкував, а потім при кожній казав:

— Цеї візьму п'ять, цеї десять, а ця не йде зівсім — тої не візьму. Загалом мало тепер iде книжок. Люди тепер радше видадуть на непотрібні фаталашки, на горiлку, як на книжку — нарікав цей, що купував книжки.

А цей, що давав книжки, каже сумно:

— Так, воно так! Я це найкраще знаю. Бувають цілі дні, що ніхто тут не заходить по книжки. Нераз приходить мені на думку: »Шкода, що те все видавалося, вкладалося гроші в цей папір! Стоїть тут хiба мишам на снідання«...

Як я таке почула, так мені якось прикро стало й питаюся мами:

— Чому той чоловік з бородою таке каже?

— Бо люди думають, що ми їмо книжки. А ми беремо собі трохи паперу на гнізда. Та гриземо тільки такі книжки, що довго стоять не рухані. А люди, що самі не дбають про ті книжки, потім нарікають на нас, що ми робимо шкоду — відповіла мама.

А в мене в голові вже нова думка:

— Ось двері відхилені, то побіжу й може огляну всю »Просвіту«. І шусть за двері та жду, аж ті оба будуть виходити. Не довго ждала. Цей, що забрав книжки, розпрощався й вийшли обидва. Цей, що давав книжки, подався в велику кімнату. А я зараз за ним. Посередині кімнати був довгий стіл, накритий зеленим сукном, а довкола стола на кріслах сиділи люди. Тільки один із них сидів на боці при бюрку та щось писав, а один, вже трохи постарший, стояв та говорив голосно. На стінах було там також чимало людей, та вони не рухалися, були неживі, в рамцях. Найбільший був один із шаблюю при боці та в високій шапці з перами. (Я пізніше довідалася, що ті люди на стінах, — то портрети давніших голов »Просвіти«, а цей зі шаблюю та в шапці теж голова »Просвіти«, Володислав Федорович, дідич із села Вікна на Поділлі.) Вони вже померли давно. На памятку по них, понамальовували їх портрети. І цей, що тепер говорив, то теперішній голова »Просвіти«.

Він говорив гарно та палко. Говорив про те: що багато ще між Українцями неписьменних і що треба цьому зарадити, треба нищити неписьменність, бо інакше український нарід пропаде...

Я слухала уважно й булаб дальше слухала,

та наназ цей, що говорив, ударив чомусь рукою по столі, а зі стола книжка бебевх на землю... Зробився рух. Я боялася, щоб мене не побачили та бігцем до дверей, що на щастя були трохи відхилені й побігла назад до магазину. Та двері в магазині були замкнені. Я побігла в дальші кімнати. Там, над столиками, сиділи похилені люди, писали та числили. Потім один із них зібрав, якісь сині плоскі клуночки з написами на верха й каже до другого:

— Понесете це на пошту!

Подумала я собі:

— Ото добре булоб залізити йому в кишеню, або в торбу тай вирушити в світ. Та зараз я пригадала собі: »Е, ні! Не можна без маминого дозволу виходити в світ! — Перше оглянү всю нашу каменицю«.

І ждала я тільки, щоби той пан відхилив входові двері. Діждалася. Він відхилив, а я шусть йому проміж ноги тай на коридор. На коридорі скрилася в кутику та стала розглядатися. Аж тут ліворуч від мене скрипнули двері й ними увійшов якийсь пан. Я пустилася за ним. Аж чую, він питається в когось:

— Чи то тут »Діло«?

Мене це дуже зацікавило, що воно таке, те »Діло«?

І вже біжу за тим паном. Війшли ми в маленькі сінки, а з них у більшу кімнату. Тут сиділо й стояло біля стола кілька пань. Одні наклеювали щось на білий папір із такими чорними значками, як у тих книжках, що були в магазині »Просвіти«, тільки на більших паперах і зложених

у четверо; інші складали ці папери в купки та обвивали їх зверху грубшим папером і шнурками й робили на верху якісь значки. Цей прихожий привитався.

— Моє поважання! Чи то тут адміністрація?

— Ні, відповіла одна з пань — тут експедиція; адміністрація там у сусідній кімнаті!

Тоді я ще не знала, а тепер уже знаю, що експедиція — це лати́нське слово й по українськи булоб — »висилальня«. Та це слово загально прийняте у всіх народів, тому й українці вживають його.

В цій кімнаті приготовляли до висилки газету »Діло« й висилали його відсіля поштою по всему краю. Та я ось відбилася від цього, що оповідала... Пан, що прийшов, подався в сусідну кімнату і знов поздоровив, як перше, тай сказав: — Я до адміністрації.

Тут підвівся від столика якийсь пан і сказав:

— Прошу дуже, чим можу служити?

— Хочу заплатити передплату за »Діло«!

Тут мене знов зацікавило, що воно таке — передплата. Тай думаю: »Аж тепер довідаюся, що воно таке, те якесь »Діло«?

— Прошу — каже той пан з адміністрації — а як назвище?

Той, що прийшов, подав своє назвище, а пан з адміністрації витягнув з шуфлядки малу карточку й каже:

— Є! Заплачено по кінець жовтня цього року. То до кінця року належиться ще за два місяці 10 зл.

— Я хочу заплатити й на сліду́ючий рік! — каже передплатник і добув із кишені калитку

та вийняв із неї невеличкий коліровий папір, зложений у четверо.

Адміністратор узяв цей папірець і за нього дав йому якісь білі й бурі кружечки, що як кинув їх на столик, то вони задзвеніли. Потім узяв якусь книгу, записав щось у ній, відтак видер із книги кусник картки, подав гостеві й сказав:

— Колиб так усі, як ви, добродію, платили наперед за весь рік, то ми добре стоялиб і не таке булоб наше »Діло«! А то багато є післяплатників та »неплатників« і це нищить наше видавництво. А гість здивовано запитав:

— Якто, передплатники не почуваються до обовязку точно платити за часопис?

— Є багато таких, є! — каже адміністратор і це власне наше нещастя. Кажуть, що скрута...

— Воно правда, що скрута, але всеж таки цих кілька золотих може кожен заплатити. »Найшлося на юшку, то найдеться й на петрушку« — каже наша пословиця. Скажіть, будь ласка, чи начальний редактор тепер урядує?

— А так, є в своїм кабінеті! Прошу туди через експедицію й через кімнату співробітників — показав адміністратор — а там зараз кімната начального редактора. Гість перейшов через експедицію, кімнату співробітників, а я за ним. В кімнаті співробітників сиділо кількох людей і писало. Писали щось пильно на малих паперцях. Гість поздоровив їх і пішов у дальшу кімнату. Тут за столиком, як скриня, сидів безвусий пан в окулярах і читав такі самі паперці, як у першій кімнаті писали, щось черкав у них і дописував. Коло нього стояв хлопець, а начальний редактор говорив:

— Оця стаття йде на вступ, а оце фейлєтон. Тут новинки, а тут телеґрами. Тут порядок статей для метрампажа. За пів години прийдете по дальші скрипти.

Слухаю я це все тай думаю, що воно таке, такі нечувані слова: стаття, фейлєтон, новинки, телеґрами, метрампаж? Тоді вони мені були дивні, бо я не знала, а тепер уже знаю.

Стаття — це кожний окремий уступ у часописі з окремим наголовком, чи з латинська — »титолом«. Фейлєтон — французьке слово, по українськи зовуть його також: відтинок. У фейлєтоні містять звичайно цікаві оповідання, описи, або наукові розвідки. Містять його звичайно в долині під лінією й тому зовуть його відтинком. Тай чула я, що дехто справді відтинає собі цікавіші фейлєтони та складає їх.

Як хлопець вийшов каже гість:

— Моє поважання панови редакторови!

— Моє поважання! — відповів начальний редактор, подаючи гостеви руку. — Сідайте, будь ласка! Прошу, чим можу служити? А гість добув зі шкіряної торби якісь папери тай сказав:

— Тут передали через мене дописи з життя товариств у нашому повіті. Просять, щоб як найскорше їх помістити й не скорочувати.

А начальний редактор відповів:

— Того я вам із гори обіцяти не можу. Ви тут дали цілу купу записаного паперу й бачу деякі навіть машиновим письмом. Це гарно, бо буде складачам й коректорови добре читати. Та можливе, що письмо займе тільки саме місця, що й друку. Якби я те все хотів помістити, то треба,

щоб »Діло« було бодай в десятеро таке велике. А отсю статтю мушу дати переписати на машині: письмо невиразне та ще й писане на обидва боки паперу. Треба писати тільки на одному боці, бо писання на обох сторінках паперу спинює й баламутить складача. Тай не можу вам обіцяти, що поміщу статті так, як вони написані... Мушу скоротити їх, і то сильно, бо »Діло« на жаль, має всього лиш вісім сторінок.

— То вже робіть як знаєте, тільки помістіть — просив гість.

— По змозі поміщу все, насамперед що важніше, а менше важне піде пізніше.

— Дякую! — відповів гість, підвівся з крісла, розпрощався й вийшов. Начальний редактор підпровадив його до дверей. Я весь час сиділа в кишені гостя і виставила лиш голову, щоб добре все чути.

Так пізнала я працю в редакції та в адміністрації й експедиції щоденника й довідалася, що »Діло« — це український щоденник в Галичині. Виходить він уже більше як 50 літ, бо почав виходити в 1880 р. заходами визначних Українців, а між ними найбільше о. Степана Качали та Володимира Барвінського, що був першим редактором »Діла«.

Крім »Діла« виходить тепер у Львові ще один щоденник — »Новий Час«.

На коридорі я вискочила з кишені цього пана і скрилася в куточку. Куди тепер? Вертати назад? Е, ні! Огляну каменіцю дальше...

І я знову бігцем у двері, що стояли на розствір та роззираюся. Та ж я вже на дворі! Наді-

мною синява неба, а здовж веде вузкий хідник, а під ним глибинь. Зі страху, я втекла в двері, що були відхилені. Відсіля я вийшла в темні сінки; там у куті при землі, була мала дірочка. Я побігла в ту дірочку та найшлася в великій кімнаті. Тут також повно людей. Усі сидять при столиках, чи як то їх зовуть також — бюрках і пишуть, пишуть. А один пан говорить із кількома людьми, що прийшли. А все чую й цей пан і ці люди раз за разом: »Рідна Школа!« »Рідна Школа!« для »Рідної Школи!«; не жалуйте датків; тільки в »Рідній Школі!« наша будучність... І думаю я собі:

— Що воно таке та »Рідна Школа!«, що всі тільки про неї тут говорять? Аж чую, як один із цих, що прийшли, говорить.

— Ми прийшли тут до Головної Управи »Рідної Школи!« по пораді. Хочемо заложити в нашому місті українську промислову школу...

— А то просимо до референта промислового шкільництва — відповів один із цих, що сиділи при бюрках. І показав йому куди йти, тай звернувся до гуртка селян:

— А ви в якій справі?

— Та, прошу пана, в нас нема ніякої школи, то ми хотілиб заложити в себе приватну школу.

— А, то йдіть до референта вселюдного шкільництва, і показав їм куди йти.

А третій питає:

— А мені куди йти? Будьте вибачні, я тут уперше то не знаю. Я до референта середнього шкільництва в справі нашої гімназії.

Бачу, що тут є рух! Коли так цей пан усіх,

що прийшли, справив куди їм треба було, зібрав із бюрка папері в течку тай каже до другого, що сидів при сусідньому столику:

— Я йду тепер до пана голови! Коли хтось питатиме за мною, то прошу сказати, нехай зажде.

Як він так говорив, я подумала собі:

— Коли він йде до голови, то там буде відай найцікавіше. І звинно вибігла я по його одежі в гору тай шусть у кишеню. Виставила я з кишені тільки голову, щоб усе бачити. Хоч воно й небезпечно, то всеж таки цікавість перемогла.

— А, ви вже готові? — привитав голова цього пана, що прийшов зі мною.

— Так, пане голово, все вже виготовив!

— То давайте, будь ласка, хай попідписую.

Пан голова підписував, та при тому й розмовляв із цим паном, що прийшов. А все про »Рідну Школу«

Тут довідалась я все,
Що таке та »Рідна Школа«:
Між дітей вона несе
Рідне знання доокола.
По краю вона на те
Закладає школи всюди —
»Рідну Школу« У. П. Т.*)
Всі свідомі цінять люди.
Поміч їй на те дають
Українці всі свідомі,
Має славу вже свою
В кождім українськiм домі.

*) У. П. Т. — це скорочення; повна назва така: Українське Педагогічне Товариство »Рідна Школа«.

Не жаліє вже ніхто
На її потреби датку,
Уважає кожен то
Своїм народнім податком.
Міліони членів теж
»Рідна Школа« їхня має,
Бо без неї не підеш
Наперед, це всі вже знають!
Я не знаю, чи є так,
Та думаю, що так буде,
Бо багатий, чи бідак,
Кожен має серце в груди,
Любить рідні діточки
Та бажає всім їм долі,
Знає кожен вже таки:
Вся надія в рідній школі.
Кожен любить нарід свій,
Любить рідну Україну,
Знає: в школі лиш своїй
Підготовлять долі зміну.

Так, важна це й велика праця »Рідної Школи«! В самому тільки Львові, як я опісля довідалася, вдержує »Рідна Школа« девять вселюдних шкіл, а крім цього захоронки, семінарі й гімназії та бурсу. Скажу вам теж, що »Рідна Школа« працює вже для добра українського народу довгі роки, бо вона всего рік молодша від »Діда« — (заснована в 1881 р.)

Як голова попідписував усі папери, урядовець сховав їх назад у течку тай вийшов. Здовж галерією подався він на другий кінець камениці й увійшов у якусь велику кімнату. Там було повно людей, а найбільше молоді. Вони подавали

одній пані якісь карточки, а ця пані подавала їм книжки. Дехто сідав собі біля стола й читав одержану книжку, а інші відходили з книжками до дому. І урядовець У. П. Т. добув із своєї торби книжку та передав тій пані. Вона вишукала карточку між іншими й вийняла її відтам.

— Я попрошу катальогу — сказав урядовець.

Пані подала йому книгу. Він став листкувати картки, що в цій книзі були кожна окремо. Винайшов, що було йому потрібне. Виповнив карточку, таку як виповняли інші. (Цю картку називали всі «реверс»). Пані взяла карточку й подала йому книжку. Він заплатив, що належалося, взяв книжку й вийшов.

За той час, як він позичав книжку, чула я таку розмову двох дівчат між собою:

— «Просвіта» дуже добре зробила, що відкрила випозичальню книжок і читальню. Я маю свою гарну бібліотеку, та всеж таки не кожную книжку можу купити. А тут за кілька сотиків прочитаю не одну цікаву книжку — говорила одна.

— Правду кажеш, Галю — признала їй друга дівчина — це дуже добре зробила наша «Просвіта».

Урядовець У. П. Т. вийшов назад на галерію. Тут я вискочила йому з кишені. Як я вискакувала та зачіпила хвостиком об його руку. А він аж стрясся. Не знаю чому? Мені аж смішно зробилося, що такий великан налякався маленької мишки. Він розглядався довкола. Та я сховалася в кутик і там сміялася до розпуку. Він пішов у «Рідну Школу», а я знову на коридор тай темними, вузкими східцями скіць, скіць на долину.

Глип, аж тут при сходах двері відхилені. Не булаб я запоріжська миш, щоб не заглянути туди. Бачу, невеличка кімнатка, а в ній попід стіни столики-бюрка. При одному найбільшому сидить низький ростом, сивавий уже панок і щось чистить. А по другому боці біля печі, край високого столика, стоїть цей самий молодий пан з адміністрації »Діла« і пише щось у величезній книзі. При бюрку під вікном сидить також уже постарший панок та вичитує якісь довжезні пояси паперу, та все щось значить на них червоним олівцем.

У цій хвилині ввійшов якийсь парубок, зодягнений трохи по сільськи, трохи по міщанськи й каже:

— Слава Ісусу Христу! Чи це тут друкарня?

Той шпаковатий пан, що сидів при великому бюрку, підвівся з крісла та каже:

— Так, тут! А чого вам треба?

А той хлопець добув із кишені якусь невеличку знищену книжку без палітурок.

— Я — каже — хочу, щоб ви мені додрукували початок і кінець молитовника.

— Бачу, як той шпаковатий пан на силу здержує сміх і говорить:

— То, чоловіче добрий, дуже дорого коштувалоб вас!

— А кілько?

— Найменше пятьдесять золотих.

А то чому так багато? Таж я такий новий молитовник дістану за два золоті.

— То правда, відповів директор друкарні (бо той шпаковатий пан, то був директор друкарні,

як я пізніше довідалася) бо таких молитовників друкується відразу кільканацять, а то й кілька-десять тисяч, то можна їх відтак купити по два золоті. Хлопець аж очі витріщив із дива.

— А я думав, що буде коштувати найбільше яких 30 сотиків, як цілий молитовник два золоті.

Тут приступив до них адміністратор »Діла« та став тому хлопцеві в'яснювати, чому не оплатиться додрукувати молитовника. З цього й я багато навчилась тай вам, діти це переповім.

Кожну книжку мусить насамперед хтось написати. Тоді несе її в друкарню. Тут віддають її складачам. Складачі складають із цього рукопису цілі сторінки — або руками, або машинами. Найбільше коштує склад — себто робота складачів. Якби хтось хотів тільки один примірник книжки видрукувати собі, то така книжка мусіла б коштувати й двіста а то й більше золотих, залежно від цього кілько сторінок має книжка.

Папір і друк уже не так дорогі, тому — чим більше примірників друкує хто якоїсь книжки, чи часопису — тим дешевше може потім їх продавати. Коли наприклад склад одного аркуша коштував би 50 зл. то склад книжки з десять аркушів, або 160 сторін, коштував би 500 золотих, а з друком і з папером та з оправою яких 900 золотих. Колиж друкується вже хочби тільки тисячка примірників книжки, то тих 900 золотих за склад розкладається на кожен примірник і на кожен із них вийде одна тисячна пайка з 900 золотих себто 90 сотиків. Колиж хто друкує 10 тисяч, то вже за склад вийде тільки 9 сотиків за примірник. Так чим більше примірників книжки,

чи то часопису друкується, тим дешевше можна дати цю книжку, чи часопис. Очевидно, що друкується книжки лише стільки, кілько можна її продати. Колиб у нас усі люди купували книжки, можнаб видавати сотки тисяч примірників, а тоді й книжка й часопис були би дуже дешеві. Зрозуміли ви все? — спитав вкінці адміністратор хлопця.

— Так, зрозумів! — відповів хлопець.

— А може ви цікаві побачити, як то книжки складаються?

— О, дуже цікавий! — сказав хлопець.

— То ходіть за мною; я вам усе покажу й поясню.

— О, то добре піти разом із ними, можна буде багато довідатися — подумала я тай побігла за ними. І все куди вони йшли туди і я. Адміністратор повів хлопця зараз у другу кімнату. Там стояли один за одним високі столики зі скісними віками. А на віках було багато малих перегородок. Перед таким столиком стояв робітник і брав кусничок за кусничком все з іншої перегородки та складав на подовгастий прилад із жовтого металю. Адміністратор із хлопцем підійшов до одного такого столика, взяв кілька таких металевих кусничків із кількох перегородок та говорив:

— Ось бачите, на цьому кусничку є вироблена буква »н«, на цьому »а«, на цьому »о«, а на цьому »р«. Тепер я з цього можу зложити наприклад слово »нора«, а переставлю букви та зложу »рано« і т. д. В кожній із цих перегородок, бачите, є інша буква. В одному є самі »а«, в другому самі »б«, а в третьому самі »в« і т. д.

Окремо великі букви, окремо малі, окремо цифри 1, 2, 3, 4 і т. д. і різні значки. Складач бере потрібні йому букви й кладе як бачите на такий прилад, що з німецька називається »вінкельгак«. Як наскладає вже цілий рядок, тоді переносить його на цю довгу дошку, що має навкола рамці, щоб рядок не розсипався. Бачите тут уже є більше таких зложених рядків.

Хлопець цікаво приглядався, а потім спитав:

— А то він складає з цього паперу, що має перед собою?

— А вжеж, що з паперу. Це, що він складає, написав насамперед письменник, або редактор і віддав тут до друкарні і з цього складачі складають — пояснював адміністратор. Це, що ви тут бачите, то ручна робота. Складач бере рукою букву за буквою з перегородок і складає в рядки. Та тепер уже люди придумали машини, що складають замість людей. Машинами йде робота скоріше. Покажу вам і ці машини. І перейшли обидва ще одну кімнату, де були також такі скісні столики та перейшли в четверту. А я за ними. Там були чотири якісь великі прилади. При кожному сидів складач і вдаряв по значках, що були в кількох рядках. Ті прилади гуділи й шуміли.

— Ось бачите — пояснював адміністратор — тут маєте на клявішах цілу азбуку. Складач удаляє в потрібну йому букву; ця буква злучена з відповідною формою на таку букву й у цю форму вливається розтоплене олово. Як складач має вже цілий рядок, тоді машина викидає цей рядок уже готовий, а складач складає новий.

Тут адміністратор узяв кілька білих пластинок і показав хлопцеві.

— Ось маєте вже готові рядки. Бачите, рукою складає складач із поодиноких черенок, що кожна мала на собі одну букву, а тут маєте готові цілі рядки.

Тут один зі складачів закликав:

— Відбивати в мене!

Прибіг молодий хлопець, узяв дошку з цілим стовпом таких рядків і поніс їх під якусь малу машину. Машину намастив насамперед чорною фарбою, потім підложив папір і покрутив та зараз вийняв із машини вже задрукований папір.

— То тут друкується? — спитав хлопець.

— Ні — відповів адміністратор. — Тут тільки відбивається до коректи. То, бачите, складач може через неувагу наробити похибок. Ті похибки справляє, або як кажуть чужим словом «корегує» коректор і поправлену таку відбитку звертає назад складачеві, який із неї справляє похибки.

— А я бачив, як там під вікном якийсь пан червоним і синім олівцем робив поправки на таких довгих задрукованих паперах.

— Так, це був коректор — сказав адміністратор і говорив далі:

— Коли вже складач усе справив, тоді видає весь склад метрампажеви. Це французьке слово, по нашому булоб: »сторінкомір«, або »сторінкар«. Цей метрампаж ломить ці довгі стовпці рядків на сторінки бажаної величини. Як уже наломить таких сторінок, або »колюмн« 16 або 32, тоді несуть ці колюмни під друкарську машину. Ці машини є на долині. Саме тепер маю

там йти, то вам покажу як друкуються книжки й часописи.

— Ов, то далеко йти подумала я, а цікаво побачити. Треба якось допомогти собі.

І легенько по одежі підлізла я адміністраторови аж до кишені тай шусть у неї. Та очевидно голову я таки виставила, щоб усе бачити. І ми в трійку пішли сходами на долину та на подвір'я. На подвір'ю є партеровий домок. Вже здалека чути було гуркіт і шум. Та як ми вийшли в середину цього домика, то від гуку й шуму в мене аж голова ходором стала ходити. Та всеж таки я добре вважала на все. Бачу якусь величезну будову, чи страховище з колесами, з зубами. Це страховище там гуділо, шуміло, торохкотіло, і раз у раз викидало з себе задрукований папір, так скоро, що за хвилинку була вже чимала купа. Тут приступив до пана з борідкою, в робітничій синій блюзі, молодий хлопець також у такій блюзі тай каже:

— Пане машиністе, вже є »Діло«! І пока зав на чотири колюмні, що лежали на великому стяблі*).

— Добре! — відповів машиніст — ми саме кінчимо вже »Свободу«.

За хвилю спинили цю страшну машину та взяли вкладати в неї сторінки »Діла«.

Адміністратор пояснював хлопцєви.

— Ця, велика машина називається ротаційна. На ній можна за кілька хвилин видрукувати тільки,

*) »Стяблом« - називали на Запоріжжі велику підставку, щось, як тепер таца

що на звичайній або плоскій машині за годину. За годину видрукує на ній 60.000 аркушів. Тепер вложили в неї склад. Та цей склад служить тут тільки до відливу. З нього відливає машина форму, а з цієї форми вже цілі колюмни й щойно цей відлив іде під прасу, яка намащує його фарбою й відбиває на папері, що навинений тут на валі й розвивається та підходить під прасу. Як бачите, ця машина майже все сама робить. Треба тільки вложити такий великий звій паперу та підложити колюмни призначені до друку, наложити фарби й пустити машину в рух, а вона сама вже виливає форми, мастить фарбою, пересуває папір, друкує, тне, сушить задрукований, складає його в четверо та викидає на призначену на це підставу. І часопис за хвилину готовий. Тут узяв один часопис і подав його хлопцєви. А потім перейшли до інших менших машин.

— При цих плоских машинах уже мають люди більше роботи. Ось бачите стоять дівчата і вкладають папір аркуш за аркушем, а другі відбирають уже задрукований. На тамтій ротаційній машині друкуються переважно часописи та книжки в яких нема ілюстрацій. А на плоских книжки й журнали в яких є образки і які вимагають стараннішої роботи. І взяв при одній машині задрукований аркуш.

— Тут бачите є образки, тому й папір мусть бути кращий, щоб образки вийшли виразно. Показавби я вам ще більше й докладніше — казав адміністратор — та на жаль не маю тільки часу.

Вийшли обидва й адміністратор розпрощався з молодим хлопцем та спитав його, сміючись:

— То вже не будете додруковувати моли-товника?

— О, ні! — засміявся й собі хлопець — куплю собі новий, але буду мати, що оповідати в селі.

Адміністратор подався задніми сходами на гору, — а я вискочила йому з кишені тай побігла в якісь двері.

— Що там є? — думаю. Бачу тут також досить людей, а всі працюють. Один сидить при якійсь машині та підкладає зложені задруковані аркуші паперу, на яких хребті було наложене рідке полотно.

А тут знов щось роблять із книжками — думаю собі. Приглядаюся, що він робить. А він тарах і в хребет аркушів вбив дротик, за порядком, один, другий, третій.

Я здогадалася сама, це він так зішиває аркуші в книжки.

Інший знов намащував зішиті хребти чимось клейким і по обох боках книжки прикладав колірові папери.

Ще інший робив тверді палітурки з текстури, які обклеював або цілі коліровим полотном, або давав полотно тільки на хребті й на рогах.

— Ага, — подумала я — то тут роблять одержу для книжок.

Інший на зішиті книжки наклеював тільки м'яккі паперові окладинки. Тоді мене дивувало, чому, одним книжкам дають сильну, тверду одержу, а іншим таку тонку. Та тепер уже знаю, чому. Це тому, що такі палітурки дорогі й не кожний, хто купує книжку, жадає її в палітурках. Вистане йому книжка зброшурована, себто в м'якій окладинці.

Оправляє собі книжки в палітурки тільки цей, хто любить і цінить книжку. Такий нерозум ще й каже собі дати золоті написи на хребті палітурки, щоби книжка виглядала гарно та щоб відразу знав, яка це книжка.

Булаб я дальше приглядалася, та нараз якийсь хлопець, що грів на печі клей, побачив мене й закричав:

— Миші миші!

Всі позривалися — тай до мене. Кожен ухопив, що вдалося: чи палицю, чи щітку, чи гачок та гайда ганятися за мною. Набігалася я досить. Один хлопчисько трохи що не засягнув мене палицею. На щастя я скрилася під шафу, а під шафою бачу є мишача нора. Я шусть туди. Нора провадила на долину. Цею норою дісталася я знов на подвіря. Змучена біганиною прикучула в куті, щоб трохи спочити. При тім роздумувала над цим, що бачила всюди.

— Ось так пізнала я — кажу собі в дусі — як повстає книжка — де розумні люди вміщують своє знання й досвід. Гей, чому то ми, миші, не здібні на таке.

Як книжки булиби в нас
З мудрими думками —
Булиб в нас не для крикрас,
Булиб нам друзями.
Та дарма — у нас нема
Розуму до того,
Наша доленька сумна —
Воля така Бога!
Розум, той найбільший дар,
Дав Бог лиш людині,

Мандрівки Мишки-Гризикнижки по Львові

І людина — світа цар
Уже не від нині.
Та на жаль не всі із них
Дар цей заслужили —
Їх багато до діл злих
Вжива цеї сили.

Спочивши, побігла я наперед. Аж бачу з коридора двері отворені в якусь кімнату, в якій повно білих бочок.

— Що воно таке булоб? — подумала я та й побігла туди. Ба, та тут чимось смачним пахне! — Переходжу з одної кімнати в другу й бачу, а там дві молоді пані стоять за білим столом у білих чистих одягах та в білих, гарно вишиваних намітках на голові. Бачу, багато людей стоїть перед столом.

- Прошу мені кільо десерового масла!
- А мені дві літри молока!
- Для мене пів літри сметани!
- Мені швайцарського сира 10 дека!
- Мені слоїк гірського меду!
- Мені 10 яєць!

Так говорять одні наперед других. А обі білі пані звиваються, аж мені самій дивно, що вони можуть так скоров всіх обслужити. Одна пані сидить при касі та бере гроші. Каже один пан до якоїсь пані:

Таки — що казати, то казати — масло
»Маслосоюза« є найкраще!

По цих словах я відразу здогадалася де я найшлася. Бо мені — як я була ще маленька — мама приносила масла й сира й казала, що то зі skleпу »Маслосоюза« там на долині! Тото було добре масло й сир! Правду каже цей пан, що

масло »Маслозюза« найкраще. І тепер набрала я охоти покушати цього масла.

Та цікавість перла все: »А що далі там

ще є?» Тож і звідси вибігла я на двір. Бачу у горі вежу, хочеш вір, хочеш не вір — досягає вежа зір. Величезний дім при ній, а довкола все базар. А на ньому — Боже мій — зібрано усе, що лиш треба до життя.

Тепер я вже знаю, що цей великий дім із вежею — то ратуш, а довкола ратуша ринок. Тут раненько приходять люди зі сіл та приносять усе, що міщанам потрібно до життя.

Вчепилася я сукні одної пані тай куди вона — туди й я. Вона накупила на ринку, що їй було треба тай пішла до одного skleпу. Купила там кави, чаю тай цукру й чоколядок для дітей.

— Прошу пані — питався пан, що стояв за столом, чи як то кажуть за »лядою« — чи пані вдоволені з нашого чаю?

— О, так! — відповіла пані. — Тепер я вже все буду купувати тільки чай »Народньої Торговлі« і всім буду його поручати.

Пані вийшла з »Народньої Торговлі« минула дві камениці й увійшла в третю!

Пішла на гору сходами й увійшла в кімнату. Там сиділи якісь молоді пані й шили сукні.

— Я хотілаб дати собі зробити сукню — сказала моя пані і поклала на столі матерію.

— Просимо — сказала якась старша пані.

Зараз приступила до неї одна з тих, що шили та стала довгим, вузким пояском мірити щось на ній.

Пані спитала:

— Кілько буде коштувати робота з додатками.

Старша пані подала ціну, а пані, що дала робити сукню, каже:

— Добре! Я тут ніколи не торгуюся, бо знаю, що в нашому »Труді« і гарно зроблять і дорого не візьмуть. Може пані порадилиб мені, де купити добрі та гарні, а недорогі мешти!

— Прошу пані, шевців наших у Львові є багато! Та як пані хочуть готові мешти й за дешеву ціну, то тепер таки тут у Ринку відчинили новий український склеп із обувою. Зветься він »Комета«!

— Ах, правда, я читала про це в часописах. Добре, піду там! Тепер, прошу пані, я ще хотіла б дати вишити мійому синкови сорочки.

— Дуже радо! Тут є зразки вишивок! Прошу вибрати, який буде до вподоби. Пані оглядала вишивки, вибрала один взір і сказала:

— Отсей! Прошу ось сорочки! — Відтак, заплатила, попрощалася й вийшла.

Переходила знов попри »Просвіту«. Тоді саме заїхав перед »Просвіту« великий віз без коней, загуркотів і станув. Це мене зацікавило. Я зіскочила зі сукні пані й побігла в кутик під вікно книгарні Т-ва ім. Шевченка, де за великими шибамі було повно різних книжок. Я тоді ще не знала, що це книгарня Товариства ім. Тараса Шевченка, та один пан до другого казав:

— Ходи зі мною, ще мушу вступити до книгарні Товариства ім. Шевченка і так я довідалася, що це книгарня.

Приглядаюся я возови. То бу: знаєте, діти, самоїзд, по чужому »автомобіль«, чи коротко: вантажне »авто«. Аж бачу виносять зі склепу »Маслосоюза« білі бочки. Я почула голод і шусть в одну бочку, що стояла ще на землі. Бочка, правда, була порожна, тільки по кутиках було трохи масла. Я взялася їсти масло тай не чула, як бочку висадили на віз і він зараз заторохкотів, зашумів і рушив із місця. Я злякалася, серце

мені в грудях забилося. Що робити, чи скакати з воза? Ні, небезпечно! Віз жене як вихор. За хвилину промчав кілька вулиць і станув перед одним великим домом...

Так я, діти, із »Просвіти«
Виїхала в світ,
Бо на місці все сидіти
Не привик мій рід.
Жаль було лише, що неньку
Мусіла лишити -
І без дозволу — серденько
Ще й досі болить.
Та дарма, я для науки
В світ широкий йду,
Для науки я і муки
Витерплю й біду!
Як повернуся до неньки,
Перепрошу вмити,
Ненечка моя добренька —
Все мені простить.

II. МОЇ ПРИГОДИ В »НАРОДНІЙ ГОСТИННИЦІ«.

Наше авто заїхало в бічну вулицю та спинилося перед другими з ряду ворітьми в лівім ряді домів. Стали зносити бочки з авта в каменицю. Сиджу я в своїй бочці та, признаюся, трохи й боюся.

Ануж побачать мене, як будуть знимати бочку зі мною? Та все одно, якось їм утечу! — подумала я й заспокоїлася. Визирнула з бочки та розглядаюся.

Саме тоді приступив до шофера, якийсь панок — не панок — тай питається:

— Скажіть, будь ласка, добрий чоловіче, де тут буде вулиця Костюшка? А шофер відповів йому зі сміхом:

— Таж ви, панцю, стоїте на цій вулиці!

— Так? — здивувався цей панок.

— А вжеж! А ось маєте на таблиці написано по польськи: »Уліца Тадеуша Косцюшкі«!

— Коли я не вмію читати — відповів панок.

— Не вмієте читати латинки? — спитав шофер.

— Ніяк не вмію читати! — відповів панок.

— Ов! — зчудувався шофер — то ви вбрані по міськи, а читати не вмієте?

— А не вмію — відповів панок — бо не вчився за молоду.

— І добре вам з тим?

— Добре не є, бо за кожне письмо, чи щоб хтось прочитав, чи написав — мушу оплачуватися.

— То можете ще тепер навчитися.

— Е, та як старому вчитися?

— Є школи для неграмотних — каже шофер — там учаться старші, що за молоду не навчилися. А навіть оплатиться вам заплатити собі учителя. Купіть собі в книгарні »Буквар для неграмотних« і за кілька місяців науки будете вміти читати й писати.

— Треба буде так зробити! — каже панок.

Слухаю я це тай думаю:

— Яке то диво! Мудрі люди придумали такий мудрий спосіб передавати свої думки письмом чи друком, а ще є між ними такі, що не вміють ні читати, ні писати.

Тут ухопив хтось бочку, а я шусть на дно. Занесли бочку зі мною в якусь велику кімнату, а я зараз із бочки та на долівку. Що двері були відчинені то я бігом, бігом наперед і нараз найшлася в кімнаті з полицями. А на полицях якісь великі кружила, як колеса при авті, тільки жовтаві; в іншому місці знов чималі червоні кулі, а ще в іншому менші вже гранчасті. А так приємно тут пахне!

— То мусить бути щось до їди й то смачне! Треба покушати — подумала я.

Та до чого братися! Станула я, діти, так, як той осел в Езоповій байці. Ви чули про нього напевно, що то йому дали вівса й сіна й осленя не знало до чого братися; не могло рішитися й так при вівсі та сіні згинуло з голоду. І я також не знала від чого зачинати. Та пригадала собі те дурне осленя й рішила:

— Я така не буду! Зачну від тих червоних куль. Воно таке гарне, червоне — то мусить бути й смачне. І відразу вгризлася в першу з ряду червону кулю! Ах, як смакував мені цей «айдамський» сир. Тоді я ще не знала, що це сир і що він називається айдамський, а тепер уже знаю всі сири: їх назви, їх вигляд і смак. Цей кулистий, червоний зверху, а в середині жовтий сир, називається — айдамський. Назва його походить від міста Айдам у Голяндії, де цей сир вперше почали виробляти. Ці великі кружила, то також сир. Він називається «ементальський». Називається він так від долини річки Емме (по німецьки: Ементаль) у Швайцарії, де такий сир виробляють від давен-давна. Це тверді сири. Їх роблять

так, що молоко призначене на сир сильно оґрівають і додають гягу, з телячого жолудка. Чим більше дають гягу, тим твердший буде сир. Потім сировину розроблюють, дають у форми й витискають. Коли вже сир готовий, дають до пивниць, що мають відповідну теплоту й там він дозріває цілими місяцями. При дозріванню повстають у сирі гази, які виходять і роблять у сирі дірки. В ементальському (швайцарському) сирі ті дірки нераз такі великі, що миш моглаби там вистелити собі вигідне гніздо.

Та я розговорилася про тверді сири, а то ще не всі: є ще сири середньої твердості, є й м'яккі. А такі ті сири мають якісь ріжні чудні назви, що мій мишачий мозок навіть не всилі не то з'ятимити але й вимовити.

Як я так хожу собі та нюхаю ріжні сири, вже не їм, тільки нюхаю, бо наїлася досить, аж напроти мене гульк... друга миш. Я зраділа, бо хоч вона мені не знайома, а все таки миш!

А миш до мене:

— А ти що за одна? Відкіля тут взялася? Ти не тутешня?

— Ні, я не тутешня! — відповіла я.

— Я відразу пізнала — відповіла миш, що ти не тутешня. Я називаюся Сироїдка! — представилася вона мені.

— А я, Гризикнижка! — представилася я й собі. — Я жила в каменіці »Просвіти« й пустилася на мандрівку, щоби побачити трохи світа. Тому й тут зайшла в »Маслосоюз«.

— Як бачу, то ти цікава мишка. Як хочеш, то я опроваджу тебе по всьому »Маслосоюзи«.

— Дуже буду вдячна — відповіла я — тай

буду прохати оповісти мені дещо про «Масло-
союз»

— А вжеж — відповіла Сироїдка — й оповім, що знаю. А знаю я багато, бо мій рід сидить тут із давен-давна. Жив тутечки ще тоді, як тут ще не було «Народньої Гостинниці» а була звичайна стара довга, одноповерхова кам'яниця. Мені моя бабуня оповідала про все. А вона була дуже мудра та дуже знала багато.

— А то цікаве. Дуже буду вдячна тобі за те.

— Все тобі оповім, та насамперед оглянемо «Маслосоюз». І повела мене з кімнати, де був склад сирів, у кімнату з маслом. Показала мені як пробують, чи масло добре, чи не підроблене, як у холодільні держать його, щоб довше задержало свіжість.

— А тепер сказала, як ми вже все оглянули оповім тобі історію «Маслосоюзу».

— «Маслосоюз» повстав не тут, а в місті Стрию, що лежить на Підкарпаттю, над рікою Стриєм. Там у 1907 р. основано «Краєвий Молочарський Союз». Найбільше заслужилися тут славний українець др. Євген Олесницький, та о. Остап Нижанковський.

Вже в першому році цей Союз мав 26 спілкових молочарень. А перед самою світовою війною було вже до сто молочарень. Та світова війна спинила розвиток Союзу. Чи ти чула про світову війну?

— Чула та добре не знаю, що воно таке було?

— Війна, то знаєш такий час, що одні люди напроти других ідуть і вбивають одні одних та нищать усе.

— То люди такі дурні?

— Може й не такі дурні, але захланні на чуже добро. Між нами, мишами, таке не буває, але буває таке між щурами. Там вічну війну ведуть зі собою сірі щури з рудими, які зайшли до нас із Америки. Я бачила раз таку битву щурів. Та людська війна куди страшніша. Люди; знаєш, мають великий розум та видумують всяку всячину. Багато придумали такого, що приносить пожиток усім людям, та чимало й такого, що одним приносить пожиток, а другим шкоду. Вони попридумували страшні машини до вбивання себе взаємно. Менші з них зовуть крісами, а більші — гарматами. Найстрашніші - то гармати, бо ними не тільки люди вбивають себе взаємно, а розбивають будівлі, виринають землю з посад... Тоді й нам, мишам, горе. О, люди, як ворогують зі собою, то страшніші від найлютіших звірів. Та я відбилася від цього, що мала тобі оповідати про «Маслосоюз»

Тож слухай: Союз був майже зовсім занепав. Аж у р. 1922 стали галицькі українці знову відбудовувати молочарство. В 1925 перезвався «Молочарський Союз» на «Маслосоюз», а в 1927 р. перенесли головну агентуру зі Стрия до Львова. І від тоді «Маслосоюз» став розвиватися ще краще як до війни. Масло «Маслосоюза» зі знаком «М. С.» та з конюшинкою знане вже зі своєї доброти не тільки в краю, але й далеко поза границею. Має вже «Маслосоюз» у краю й поза краєм кількадесят склепів.

— Я була в одному склепі «Маслосоюзу» — перебила я — в каменіці «Просвіти». Та скажи мені, будь ласка, де роблять масло?

— Масла не роблять тут у Львові — відповіла Сироїдка. — Люди по селах зносять щодень молоко до своїх молочарських спілок, а відсіля перевозять молоко в районіві молочарні й там усе звезене молоко переробляють на масло.

— А ті смачні сири де роблять? — спитала Сироїдки.

— Сири роблять у сироварні в Стрию. Крім цього має «Маслосоюз» бриндзарню у Ворохті, де переробляють овече молоко на бриндзю.

Булаб я ще більше довідалася від Сироїдки про «Маслосоюз» та в кімнату ввійшло кількох людей, а ми обидві дали ногам знати й сховалися в нору.

Ось таке то, діти, диво
Та чудасія така:
Пребагате тільки жниво
З малих літрів молока!
Десь в селі одну коровку
Мав убогий селянин,
Голод знав на передновку
І коровку ждав загин.
Заглядало лихо в хату
Бідним навіть в осени,
Аж зійшлося таких багато
Й раду радили вони:
»Що робити, щоби жити
Було лекше нам всім тут,
Щоб лихвар не був з нас ситий,
Ми з біди звільнились пут?!«
Аж хтось радить: »Молочарську
В себе Спілку заложім
І біди пропаде царство,

Прийде радість в кожний дім!
Послухали люди ради,
Заложили спілку враз,
Вже громада не пропаде,
Перебуде лиха час.
А як села ті злучились —
Виграли великий туз,
Утворили таку силу —
Як той їх «Маслосоюз».
Пильна праця творить чуда,
Єдність помагає їй,
Єдністю усе здобуде,
Хоч при силі і малій
Щоби жись не було тяжко,
Розум всіх в одно єдна —
Хоч яка дрібна мурашка,
А в гурті вона сильна!

— Куди тепер хочеш іти? — спитала мене Сироїдка.

— Тепер хотіла б я оглянути готель і ресторан «Народньої Гостинниці» — відповідаю.

— То стрівай, пошукаємо мишачого хідника, що ним могли б ми безпечно передістатися в ресторан «Народньої Гостинниці».

Сироїдка найшла скоро нору в мурі й ми обидві подалися тудою в ресторан. Доволі довго йшли ми, заки появилися в просторій, гарно мальованій салі з лискучими зеркалами. В салі було багато невеличких столиків. При столиках сиділо небагато людей й пили щось чорне зі склянок. Що воно таке я й досі не знаю, бо гості, як котрий хотів пити таку чорну воду, кликали: «Одна чорна!» й більше ніщо. Обслуга подава-

ла склянки з цею »Чорною« на підставках, на яких було по кілька кусків цукру. Гості вкидали цукор у склянки, мішали все ложечками та пили »чорну« з цукром помаленьки, по трошки та читали при тім часописи.

— Щось не багато тут людей! — кажу Сироїдці.

— В вечір буде більше, бо тоді тут грає музика — відповіла мені Сироїдка. — Як любиш музику, то прийдемо в вечором. Тоді можна буде й дещо зїсти, бо тоді будуть їсти й вечерю. Тепер хіба підемо оглянути готель?

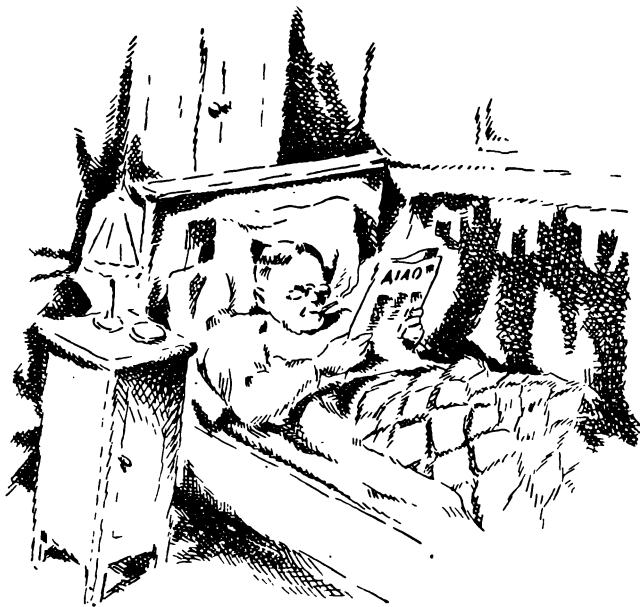
— Добре, згодилася я — огляньмо готель! І ми знов іншою вже горою відісталися на коридор.

— Ходім насамперед на долину! — сказала Сироїдка. Там побачиш, як гості приходять і винаймають собі кімнати.

Як ми зійшли на долину, то вже був вечір. Сироїдка пояснювала мені:

— Тут праворуч є дирекція готелю, а ліворуч портієр, або дверник, а дальше є спільні кімнати. Тут наймають собі бідніші люди за дешеву ціну ліжко, щоб переночувати. А тут, по середині, бачиш вінду, себто таку підойму, що нею підвозять гостей до гори, як хтось не хоче, чи не може йти сходами. І справді небаром прийшов гість, винайняв покій і казав підвести себе віндою на гору. А ми обидві скіць у вінду також, очевидно так, що нас не завважили. І так виїхали ми аж на третій поверх. У вінді влізли ми в подорожню торбу гостя й він заніс нас аж у свою кімнату. Тут ми вилізли з торби та сховалися під ліжко

й розглядали відсіть усе. Небаром прийшла по-

коївка, постелила гостеві ліжко й він роздягнувся

та поклався в постіль. Не гасив іще, бо читав часопис. Ми тимчасом оглянули все. Кімната мала доволі гарну обстанову: було залізне ліжко, вмивальня, шафа, столик і крісла, а на стінах зеркала й образи. Небаром гість відложив часопис і заснув смачно. Сироїдка оповідала мені про те, як будували »Народню Гостинницю.« То було на кільканацять літ перед війною. Зійшлися львівські українці тай кажуть:

— Приїздять тут до Львова наші люди з краю, тай заїздять у чужі готелі; наші гроші йдуть у чужі руки. Чи не добре булоб нам мати у Львові бодай один свій український готель?... І порішили, що конче треба їм подбати про це.

Заложили спілку, зібрали потрібні гроші, купили місце й узялися до будови. Як скінчили будову готелю - відкрили його під назвою »Народня Гостинниця«. Піз іще докупили сусідню камяницю і поширили готель і ресторан та каварню.

Рано сказала я до Сироїдки:

— Думаю, що я тут більше вже ніщо цікавого не побачу, треба йти дальше в світ. Бувай здоровенька Сироїдко, дякую тобі за пояснення.

— Бувай здорова! - відповіла Сироїдка — а як вийдеш із »Народньої Гостинниці« не забудь оглянути ще склеп »Народнього Мистецтва« та книгарню »Рідної Школи«.

Попровадилаб я тебе дальше, та годі, бо в мене дрібні діти. Іди в цю нору, нею зайдеш просто в крамницю »Народнього Мистецтва«. Тільки не погризи там ніщо в крамниці, бо то дуже гарні річи, то шкода булаб. Дуже гарні там є вишивки та мережки.

Мандрівки Мишки-Гризикнижки по Львові

— А чоґож я малаби це гризти?

— Я знаю, що як всяка молодь, так і молоді мишки дуже часто люблять нищити все, що попадеться їм під зуби, не думаючи над тим, кільки то коштувало праці й яку воно має вартість. Тут у сусідній камениці живе малий хлопчик. Раз мати купила йому книжку »Золоте Яєчко«, з колір-вими образочками. І що думаєш, цей недобрий хлопчище ще й добре не оглянув книжки, а вже подер її. Що правда, мати його за те покарала, та книжка вже була знищена.

— О, то люди так не шанують книжок? — зчудувалася я. — Таж книжка — то повинен бути для них найбільший скарб.

— Так воно є, але тільки для розумних людей! — відповіла Сироїдка. Із такої дитини, що не любить й не шанує книжки, не буде ніщо доброго.

На тім ми розпрощалися й я норою спустилася аж на долину і найшлася в крамниці »Народнього Мистейтва«. Справді, які там гарні річі: вишивки, мережки, килими та глиняні вироби. Мені аж жаль зробилося, що я не людина й не можу собі ні хати прикрасити цими чарівними річами, ні зодягнутися в ці вишивки. Саме тоді, як я видіталася з нори, був там якийсь чужинець. Як я довідалася, він приїхав аж з Англії й говорив по англійськи. Він був ще з одним молодим українцем, що бував в Англії й говорив по англійськи. Цей молодий українець був за товмача. Він перекладав слова англійця на українську мову, а слова панночки, що продавала в склепі, на англійське. Англієць хвалив україн-

ське народнє мистецтво й закупив чимало річей. Він говорив: »Повезу це в Англію й покажу, які мистецькі вироби робить український сільський нарід!«

Як він виходив, то й я висунулася дверми. Біжу я хідником попри »Народню Гостинницю« тай думаю собі таке:

Має нарід український
У душі багато дарів —
Він з уродження мистець вже,
Стільки пережив пожарів,
Стільки горя та недолі
Й таланту він не затратив,
Видно має духа силу
Й душу у красу багату.
Гей, колиб так краща доля
В його хату загостила —
Може світ він здивувавби,
Як розвивби духа силу?
Гей, чого то так минає
Краща доля оцей нарід?
Низші народи духово,
Знаю, кращу долю мають.
Є тут, є якась причина,
Бо ніщо на світі Божім
Не буває без причини!
Ще колись пізнаю може —
То тоді вам скажу, діти,
Покищо вам всім бажаю:
Як усі вже доростете, —
Працювати лиш для краю.

Як я скрутила з вулиці Костюшка на Сик-
стуську, саме тоді спинився там трамваєвий віз,

а з нього висіло два малі гімназисти в мазепинках із синім дном, а один з них каже:

— Стривай, я ще скочу до книгарні »Рідної Школи«; куплю собі до своєї бібліотеки книжечку »Маленькі борці« та зшиток і чорнило.

— Ти все тут купуєш? — спитав другий.

— Так тут, або в »Союзному Базарі« купую шкільні прибори, а книжки тут, або в книгарні Товариства ім. Шевченка в Ринку.

— Я зчудувалася, що ті учні тепер ще не в школі. Думала собі: »Певно пішли поза школу«. Та зараз зміркувала: »Е, такий — що купує книжки до своєї бібліотеки та ще й у своїх книгарнях — не піде поза школу«. Та з їх розмови довідалася я, що це був у них вільний день, хоч то не було свято. Чому саме був вільний день — я не затимила. Однак дуже тішило мене, що це такі порядні хлопці. Коби таких як найбільше то напевно український нарід діждеться кращої долі.

Як вони ввійшли в книгарню, то я й собі пішла за ними. Крамничка невеличка, видно, щойно недавно заснована. Початок. Та як там будуть купувати всі українці, а в першу чергу всі українські учні й учениці, то вона може розвинутися в великий sklep. Думаю, що воно так буде, бож усі українці знають, що дохід із цієї книгарні йде на »Рідну Школу«.

Тільки тому доля служить,
Що йому все рідне,
Що добре, не байдуже,
Пошанівку гідне.
Тільки тому щастя служить,
Хто достаток рідний

Розвиває пильно дуже —
Той буде свбідний!

Про народнє добро дбати,
То ваша повинність —
Треба, діти, памятати
Це в кожній хвилині.
Треба діти, памятати,
І разом трудиться;
Щоб ваш нарід був багатий,
А кріпкий як криця.

Заки обидва гімназисти полагоджували в книгарні свої орудки, я роздумувала над тим, куди мені тепер піти. І впало мені на думку:

— Піду з ними! Куди вони — туди й я

І як то вже нераз нераз робила я на своїй мандрівці, бисто видісталася по полі плаща одного з цих гімназистів. (Вони були в плащах, бо то був щойно початок березня й було ще холодно). Вмістилася вигідно в його кишені тай думаю:

— Куди то мене тепер доля, а радше цей гімназист, понесе?

Аж чую один із них каже:

— Треба нам спішитися, бо в девятій годині проба до концерту.

З їх розмови по дорозі я довідалася, що вони учні філії української академічної гімназії й що це має бути концерт в честь Тараса Шевченка й тому в них сьогодні день вільний від науки. Я відразу порішила в думці: »Мушу там лишитися на концерті!« Сиджу в кишені, виставила голову та роззираюся, куди йдуть. А zarazом й боюся: Ануж цей гімназист устроить руку в кишеню й намацає мене, буде біда. Та по тім успокоїлася: »Е, він в цю кишеню не встроить руки, бо в тій руці держить клунок із книжками«...

III. ЩО Я БАЧИЛА Й ЧУЛА В »НАРОДНІМ ДОМІ«.

Коли обидва гімназисти, і я з ними, опинилися перед великою каменицею — сказав цей, що я сиділа в його кишені:

— Ось ми вже перед »Народним Домом!«

— Ага, то цей великий будинок, то »Народний Дім«! — подумала я.

Обидва гімназисти увійшли в головну браму, а потім, широкими камінними сходами, подалися на гору в велику салю. Там уже було чимало гімназистів. Одні з них сиділи в лавках, інші стояли біля катедри. Гімназисти, що я з ними прийшла, поскидали плащі та повішали їх на вішалі. Я скористала з цього і вискочила з кишені. На нещастя один із учнів, що стояли біля вішал, побачив, як я вискакувала й закричав:

— Олесь, Олесь приніс миш!

— Де, де? — закричали інші.

— Ось вискочила з кишені та побігла під лавки. Всі кинулися в це місце, де я скрилася.

— Туди, туди побігла! — говорив цей, що перший побачив мене.

— Є, є, є! — кричали інші, а я від їх крику збаламутилася й не знала куди тікати. Бігала я проміж лавки то сюди то туди, а вони за мною. В цій хвилині відчинилися двері й увійшов старший уже пан, в окулярах, з сивавою бородою. Усі учні кинулися до лавок, на свої місця та стали там. Вже не звертали на мене уваги й я заспокоїлася.

— Зачинаємо пробу — сказав цей пан із бородою. Учні поставали кругом нього, а він

рукою дав знак і почали співати. Мені дуже сподобався їх спів. Тай видно добре співали, бо цей професор, що кермував співом, був дуже вдоволений і хвалив: »Добре йде«. Співали так хором усі, а кількох співало поодинокю. З одним видно ішло гірше, бо професор казав йому те саме співати щераз. Потім кількох гімназистів грало на скрипках. Професор був задоволений, аж руки затирав:

— Піде добре, хлопці! — говорив.

Як усі виходили зі салі, то й я вибігла. Учні побігли сходами на долину, а я здовж коридором. Бачу, двері коло дверей, а над ними якісь знаки. (Пізніше я довідалася, що ці знаки показують, яка в салі кляса й відділ). Потім, як уже на сходах не було нікого, збігла я на долину на подвіря. Тільки я появилася на подвірі, аж на проти мене суне величезний щур. Я йому кажу:

— Добридень!

— Добридень, маленька! — відповів він мені.
А ти куди так?

А я бачу, що він добряга тай спинилася й кажу йому:

— Бажаю оглянути »Народний Дім«. Я називаюся Гризикнижка.

— А я, щур Твердолоб, із породи сірих щурів — відповів він. — Я тут уже давно живу й можу тобі багато оповісти про »Народний Дім«.

— Дуже буду вдячна — відповіла я йому на це.

— Ходи до мене, в моє гніздо, там безпечно. Я пішла за ним. Він усів собі вигідно, а я на-проти нього.

— Це, що я тобі оповім — знаю від мого прадіда, який жив тут уже здавен-давна. Тут, де

тепер »Народний Дім«, був колись монастир, а потім, уже за Австрії, коли цей монастир скасовано, австрійський цісар Франц I примістив тут університет, себто високу школу або академію.

При університеті була й гімназія з шістьма класами та двома роками філософії. Тому, що ця гімназія була при університеті, то її назвали «академічною». І справді в цій гімназії, головню в двох найвищих клясах т. зв. філософії, вчили університетські професори. Так було аж до 1848 року. В цьому році народи, що жили в австрійській державі, стали домагатися участі в державній кермі й виступали проти самовладного (абсолютного) уряду. Уряд старався здавити ці виступи силою, при помочі війська. Та вкінці уряд уступив перед народами й цісар Фердинанд I надав усій державі конституцію. Та не всі народи були вдоволені з цеї конституції й бунтувалися дальше. І у Львові поляки зробили заворушення. Австрійський уряд здавив те заворушення військом та при тім гарматними стрілами зруйновано багато будинків, між ними й університет.

Рік 1848 розбудив і галицьких українців. Вони стали у Львові видавати перший український часопис «Зоря Галицька» й позасновували товариства. Та зле було їм, що не мали у Львові свого будинку, де моглиб ці товариства примістити, ні великої салі, де моглиб зійтися, чи давати концерти й театральні вистави. Тоді великий український патріот о. Лев Трещаківський піддав думку вибудувати у Львові великий народний дім, де можнаб примістити всі товариства, де булаб саля на вистави й концерти. Всі похвалили його думку та по всьому краю стали збирати датки на будову «Народнього Дому». Люди давали датки щедро. Рівночасно галицькі українці звернулися до цісаря Франца Йосифа I, який дня 2 грудня

1848 р. вступив на престіл, щоб місце враз із руїнами університету подарував під будову »Народнього Дому« й другої міської церкви. Цісар подарував це місце де були руїни університету й українці забралися до будови »Народнього Дому«. Вибудували »Народний Дім« з великою салею на концерти й театральні вистави, а потім узялися до будови другої міської церкви. Будова йшла досить пиняво, бо викінчено її щойно в 1898 році.

В »Народньому Домі« міститься найстарше українське товариство »Бесіда« й філія державної гімназії з українською мовою навчання. Була тут давніше велика бібліотека й музей »Народнього Дому«, але тепер перенесена бібліотека до дому при вулиці Курковій, що є також власністю »Народнього Дому«. »Народний Дім« має також і більші земські посілости в краю.

— Цікаве це все, що ви, пане Твердолобе, оповідаєте мені кажу йому. — Слухалаб я вас довше та боюся, щоб не спізнитися на концерт, в честь Тараса Шевченка, що його дає сьогодні молодь філії Академічної гімназії.

— Ну, коли спішишся, то бувай здорова! — сказав Твердолоб. — я туди не можу йти.

— А вжеж — відповідала я зі сміхом — якби там на концерті побачили такого великана, як ви, то не пустилиб уже вас живим. Я маленька, то всюди продістануся. Хоч і я сьогодні трохи що не пожила смерти. Бувайте здорові!

Розпрощалася я з Твердолобом та знов пішла на камінні сходи. Аж бачу, а там уже повно старших людей і молоді йде на гору сходами. Тут на

першому поверсі всі звертають в одні великі двері. Я вчепилася подолу сукні одної пані й так дісталася в салю. Один із гімназистів попровадив мою паню до крісла й вона сіла. Я тоді зіскочила з її сукні тай побігла в кутик. У салі було вже повно народу.

Почався концерт.

Не буду вам, діти, описувати цього концерту, бо ви вже всі напевно не на одному Шевченківському концерті бували; скажу вам тільки, що мені він дуже сподобався. Все — і співи й деклямації й музика й промова. З промови довідалася я про значіння й про долю Тараса Шевченка. Та найбільше припало мені до серця, як я почула, що Тарас Шевченко так багато писав про Запоріжжя, про Січ. А як малий хлопчик гарненько віддеклямував віршик, що зачинався так:

Бють пороги; місяць сходить,

Як і перше сходив.

Нема Січі, пропав і той

Хто всім верховодив.

Нема Січі! Очерети

У Дніпра питають:

— Де то наші діти ділись?

Де вони гуляють?

Чайка скиглить літаючи,

Мов за дітьми плаче,

Сонце гріє, вітер віє

На степу козачім.

На тім степу скрізь могили

Стоять та сумують,

Питаються у буйного:

— Де наші панують?

— то в мене самої сльози появилися на очах. Я зараз пригадала собі, що й я відтам родом. Хоч і не бачила я ніколи ні Запоріжжя, ні Дніпра, а щось мене, мов невидимими ланцюгами, вяже тісно з тією моєю давньою батьківщиною. Щось є, діти, в цій землі, якийсь чар дивний! Чи ймете віри, діти, що хоч я на очі не бачила землі моїх предків, то не раз мені в сні привиджується ця славна запоріжська земля й Дніпро з порогами гремучими й запоріжці в червоних жупанах! То чиж диво, що як я почула цей поетичний спогад найбільшого українського поета про Запоріжжя, я не могла спинити сліз. На кінці відспівали Шевченків »Заповіт«:

Як умру то поховайте
Мене на могилі —
Серед степу широкого,
На Україні милій!

І це знов зворушило мене до глибини. Та не тільки мені! Я бачила, що при співі цієї пісні, в очах старих і молодих палав якийсь дивний вогонь. Так здавалося мені, що ті всі люди в цій хвилі були справді мов одна велика родина, готова на найбільшу жертву для рідного народу, для рідної країни.

Як уже гості розходилися завважила я, що не тільки я одна мишка слухала концерту. Невподалік від мене сиділи дві мишки: одна вже старша, а друга молода, мабуть у моїх місяцях. Я підбігла до них тай привиталася:

— Добрий вечір вам, мишки! Я мишка Гризикнижка з камениці »Просвіти«.

— Добрий вечір — відповіла старша мишка.

— Я, мишка Книголюбка, а це моя донечка Хлібоїдка.

— Ви живете тут у цій салі? — спитала я.

— Ні, відповіла Книголюбка — наша нора на »Бесіді«. Ми тільки прийшли на концерт учнів філії української академічної гімназії.

— А чи не моглиб ви, пані Киголюбко, оповісти щось про Академічну гімназію.

— Дуже радо відповіла Книголюбка. — Що знаю — те скажу тобі.

Я увійшла раз була в одну клясу в часі науки. Професор саме картав учнів за це, що не шанують, як належить, своєї гімназії.

— Ходите тут тими сходами, топчете їх, входите до кляси, а не подумаєте кільки то вже з цих мурів вийшло заслужених людей. Ваші батьки, діди, прадіди, а може й прапрадіди тут набиралися знання, бо Академічна гімназія це найстарша гімназія в Галичині. Початки її сягають ще XIV століття. В р. 1382 заложили німецькі осадники міську латинську школу. Гарно розвивалася спершу ця школа, та в XVIII. ст. занепала зовсім. Аж, як при першому розборі Польщі прилучено Галичину до Австрії й цісар Йосиф II заснував у Львові університет (1784 р.) й цю школу прилучено до університету як »Академічну гімназію«, вона знов стала розвиватися. Університет містився на цьому самому місці, де стоїть »Народний Дім« і Преображенська церква. Разом із університетом містилася спершу тут й Академічна гімназія, а пізніше перенесено їх до бічного крила монастиря Бернардинів. Аж, коли на руїнах університетського будинку поставлено »Народний

Дім», перенеслася Академічна гімназія назад на своє давнє місце. Сталося це в шк. р. 1862/3. Спершу містилася вона на другому, а потім і на третьому поверсі. І в цій давній латинській школі, й пізніше в Академічній гімназії, вчили всіх предметів в латинській мові. Як який учень забувся й заговорив іншою мовою, то за те гостро карали. Пізніше вчили в німецькій мові. Відтак в шк. р. 1863/4 введено в деяких предметах українську мову навчання, а від шк. р. 1867/8 стала українська мова мовою навчання в усій низшій гімназії, а щойно в шк. р. 1874/5 заведено українську мову навчання й у V. кл., а відтак поступово і в дальших класах, а в р. 1878 відбувся перший іспит зрілості (матура) українською мовою.

В 1928 р. зіхалися були тут ці, що здавали цей іспит, щоб відсвяткувати п'ятдесятліття іспиту. Не багато їх уже було приїхало, бо багато вже померло. Наймолодші з них мали вже 68 років. Згадали свої молоді літа, прожиті в цих мурах, своїх професорів, що майже всі вже на тому світі й також покійного, всіми улюбленого й вельми заслуженого, свого директора о. Василя Ільницького, першого директора - українця нашої гімназії. Щойно кілька літ перед світовою війною перенеслася наша гімназія в свій новий будинок при вулиці Льва Сап'іги, а в »Народньому Домі« лишилася тільки філія гімназії.

Така історія нашої гімназії – закінчив професор. — Ви повинні бути горді на це, що ви учні не тільки найстаршої української гімназії, але взагалі найстаршої школи в Галичині.

Так довідалася я від Книголюбки про історію цієї найстаршої української гімназії.

о. Василь Ільницький.

— А що це за товариство там, де ви живете? — спитала я в Книголюбки.

— Це касинове товариство «Українська Бесіда». Там вечорами сходяться члени товариства

на розмову; читають часописи, грають в шахи, а також у карти. Час до часу влаштовують відчити й забави.

— То це не таке важне товариство як «Просвіта!» сказала я — горда в душі тим, що моє товариство важніше.

— Тепер так — відповіла Книголюбка — та колись не те було. Знай, що «Бесіда» це найстарше українське товариство. «Бесіда» це дійсно мати всіх українських товариств. І «Просвіта» її донька, бо на «Бесіді» зродилася думка про потребу «Просвіти!». Крім цього «Бесіда» має ще другу заслугу. Вона вдержувала перший і довгі роки одинокий український театр у Галичині.

Потім пішли ми в трійку на «Бесіду». Я оглянула все. Обстановка там гарна і чистенько всюди. Гості сиділи при столиках; одні читали тихо часописи, а другі грали в шахи, або в карти. Час до часу заводили розмову.

Як у «Просвіті» так і тут на стінах висіли різні портрети. Був великий портрет Тараса Шевченка й портрети голов «Бесіди» від її засновання.

Я переночувала на «Бесіді», а раненько, на моє прохання, повела мене Книголюбка в Торговельну Школу, що міститься також у «Народньому Домі» від улици Корняктів.

— В цій школі — пояснила мені Книголюбка — вчать молоді українці торговельного знання. По скінченню школи йдуть молоді люди спершу на практику, або до крамниць «Народньої Торговлі» «Маслосоюзу», або до українських кооператив, або до крамниць приватних власників, а потім, хто може — відчиняє свою власну крамницю, а як

ні — то стає урядовцем при якійсь кооперативі, або іншій нашій установі.

Саме тоді, як ми ввійшли на коридор школи, сходилися учні до кляс, а вчителі до конференційної салі. Вибила осьма година, задзвонив дзвінок і всі учні, що були ще на коридорі, швидко входили до своїх кляс. Зараз і вчителі вийшли з конференційної салі та розходилися кожен в іншу клясу. Ми, з Книголюбкою й Хлібоїдкою, скористали з цього, що один з учителів у поспіху не припер добре дверей у конференційну салю. Там був пан середнього росту з чорною борідкою.

— Це директор торговельної школи, Денис Коренець — пояснила Книголюбка. — Він довго вже директором цеї школи і дуже заслужився коло її розвитку.

Напроти директора сидів якийсь священик. Як ми ввійшли — говорив священик:

— То радите мені, пане директоре, записати дочку на трирічну науку, а сина на річний доповняючий курс?

— А вжеж! — відповів директор. — Ваша доня має скінчену тільки сему клясу народньої школи, то мусить вчитися в нас три роки, а синові, що має гімназійну матуру, вистане один рік, бо він тільки доповнить собі в нас те, чого не вчився в гімназії.

— Так, так — сказав сумно священик. Син ходив вісім літ до гімназії, записавсяб тепер на університет та одно: нема защо посилати його туди тай виглядів нема, що по скінченні університету дістане якусь посаду. Тяжкі тепер часи!

— Що тяжкі часи, то правда — відповів ди-

ректор — та для метких людей нема тяжких часів! А як ваш син має охоту й хист до торгівлі,

. Денис Коренець.

то краще зробіть, ніж буде тратити час на університеті. Кожен молодий чоловік, по скінченні загальних шкіл, повинен іти туди, до чого чує

замилування. Тоді не буде невдоволений із життя. А праця в кожній ділянці потрібна й у кожному знанні можна працювати з хісном для свого народу.

Я подумала собі:

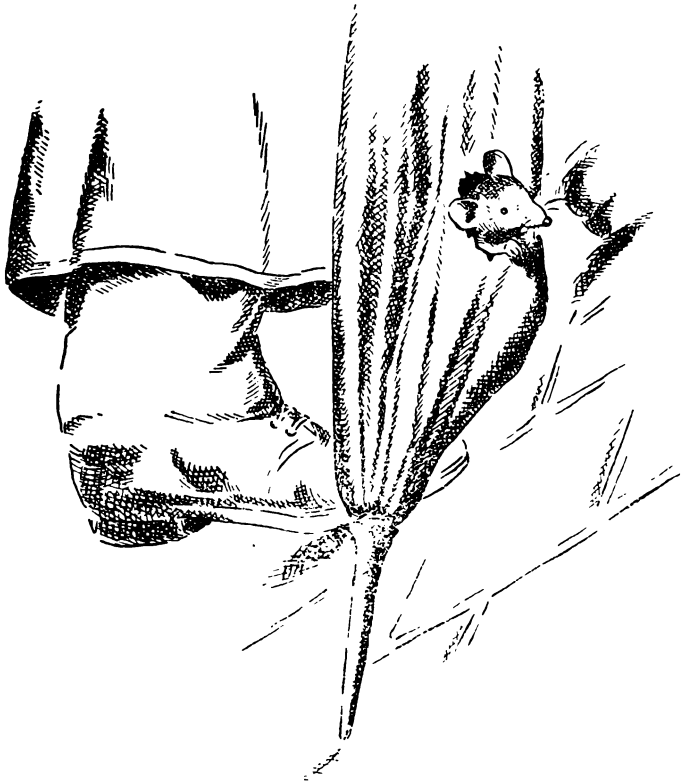
— Треба використати нагоду та з цим священиком піти дальше в світ. І я розпрасалася з Книголюбною та Хлібоїдкою й улізла в парасолю священика, що стояла на боці.

Священик розпрощався з директором і взяв парасолю. Та на моє лихо на горі завязав парасолю, так, що я найшлася мов у тюрмі. Зажурилася я:

— Готов мене цей старий священик завести так до себе на село, а я ще хочу весь Львів оглянути.

Узяв священик парасолю під паху і вийшов. Тепер мені ще тісніше стало. Що діяти? Не було іншої ради: стала я зубами перегризати полотно парасолі. Вигризла я тільки отвір, що могла виставити голову на світ. Бачу, а священик став коло якоїсь будки, де вже стояло чимало людей та жде й собі. Розглядаюся. Бачу по цім і по тім боці ряд камениць, попри камяниці тротуари, а серединою ростуть дерева, є травники й квіткі та лавки, на яких сидять люди. З розмов довідалася я, що це »Гетьманські Вали«. Колись — вияснював один із цих, що ждали, другому — тут були вали й мури, а поза валами плила річка Полтва. Тому яких сто літ вали й мури знесли, а Полтву замурували, бо її занечищують доплиги з каналів. Тимчасом надїхав трамвай і я зі священиком та з парасолем сіла в трамвай і не чула,

вже, що оповідав дальше цей про Полтву. Трамвай

відїхав. Недавно ми їхали, як трамвай спинився. Дивлюся, аж передімною «Народня Гостинниця».

— Ов, зле — подумала я — священик певно тут заїхав і тепер вийде з воза. А я вже тут була! Та ні, священик не висідав, поїхав даліше. Трамвай на кінці вулиці скрутив на ліво й ми їхали попри великий будинок. Тут знов трамвай спинився, а кондуктор закликав:

— Головна почта!

Священик знов узяв парасоль під паху і вийшов на вулицю.

IV. В БУДИНКУ ДУХОВНОЇ СЕМИНАРІЇ.

Незабаром опинився священик перед гарною кам'яницею, за якою була церква з високою вежею та з годинником. Священик підійшов вище, добув свого годинника й поглянув на годинник на вежі й на свій. Я здогадалася, що він дивиться, чи його годинник добре ходить.

Перед церквою стояло двох юнаків у мазепинках, які носять українці, студенти університету, й читали напис на мармурній таблиці, вмурованій при вході до церкви.

— Цю таблицю вмурували в 1911 р. в століття народин Маркіяна Шашкевича, що тут учився на священика. Потім читали другу більшу таблицю, що, як казав один із них, має латинський напис і говорить про заснування семинарії.

Священик пішов у ворота кам'яниці та потиснув гузик електричного дзвінка. В вікні ліворуч показався воротар, а священик спитався в нього:

— Чи можу бачитися з о. ректором?

— Прошу тимчасом у розмовницю! — відпо-

вів воротар — а я зараз довідаюся, чи о ректор будуть могли прийняти.

І отворив двері в кімнату праворуч. Там не було нікого. Були крісла та стіл. Священик сів і ждав. По кількох хвилинах вернувся воротар і сказав:

— Отець ректор просять до себе на гору.

Священик пішов сходами на гору за заступав в одні двері. Отворилися двері й на порозі показався священик середних літ із невеликою бородою:

— А вітайте, отченьку! — привитав він того священика та стиснув йому руку. — Ви певно знов щось приносите для нашого музею.

— Так, маю кілька цікавих річей.

— Прошу, прошу, будь ласка в середину, говорив о. ректор і впровадив гостя в кімнату. Священик розвинув звиток і добув відтіля якісь старі письма та стару книгу.

О. ректор став переглядати письма, а потім і книгу, та сказав у кінці:

— Цеї книги „БОГОСЛОВІЇ ПРАВОУЧИТЕЛЬНІЇ“ в нас нема, то візьму її до бібліотеки Духовної Академії, а ці старі грамоти, то краще дати до »Національного Музею»; там вони будуть приступні для всіх.

— Добре, занесу їх до »Національного Музею« — відповів священик. — А чи збогачується музей Духовної Академії?

— Так, помалу прибуває чимало цікавого. Як маєте час, отче, то покажу вам усе — сказав о. ректор.

— Дуже буду вдячний — відповів священик і підвівся з крісла.

Отець ректор підвівся також і обидва вийшли на коридор. Священик не випускав парасолі з під пахи, то й я пішла оглядати музей. Оглядала все визираючи через дірку, що вигризла її в парасолі. Так оглянули ми музей, де були старинні ікони, ризи й церковні книги.

— Тепер покажу вам семинарицьку каплицю — сказав о. ректор.

— О, дуже прошу! Я читав, що там іконостас малював наш славний маляр Петро Холодний, тому цікавий побачити. Коли ввійшли до каплиці — священик дуже сподобав собі ті мальовила.

— Гарне, дуже гарне; таке якесь наше, рідне! — хвалив раз за разом.

Як ми перейшли на другий бік кам'яниці, побачили гурт малих хлопців.

— Це питомці Малоого Семінаря — пояснив о. ректор. Вчаться тут так, щоб були добре підготовані до наук у Духовній Академії. Однак це не зобов'язує питомців переходити до Духовної Академії. Може по скінченні Малоого Семінаря, що має плян гімназії, переходити чи до світської школи, чи на світське звання. Коли ми переходили попри одні двері, закликав священик:

— Ах, то тут є »Марійське Товариство Молоді!«

— Так, тут! Тут і редакція »Нашого Приятеля!«

— Маю справу й до товариства й до редакції — сказав священик.

— Добре, ходім у середину — сказав о. ректор і ввійшли.

Священик заплатив передплату за журналик

»Наш Приятель« і полагодив різні справи в Марійському Товаристві.

Потім вернулися назад до мешкання о. ректора. Тут із їх розмови довідалася я дещо про історію грек.-кат. Духовного Семинаря та Духовної Академії. Що я почула, те переповім тут коротко.

Тут, де стоїть церква св. Духа й забудовання Духовної Академії, був колись костел і монастир Сестер Домініканок. В 1783 подарував цісар Йосиф II цей монастир на грек.-кат. духовний семинар. Так в р. 1933 минає 150 літ від заснування грек.-кат. Духовного Семинаря.

З цього семинаря вийшло за той час дуже багато заслужених для українського народу в Галичині священиків, церковних достойників і вчених. Відсіля вийшов рух, що почав відродження українського народу в Галичині. Тут поет Маркіян Шашкевич з Яковом Головацьким й Іваном Вагилевичем заснували були »Руську Трійцю«, яка уложила й видала в 1837.р. в Будапешті славу »Русалку Дністрову«. Тут працювали потім питомці над уложенням першого більшого німецько-українського словаря, який опісля й видав учений професор Омелян Партицький. Тепер заходами митрополита Андрея Шептицького засновано тут Духовну Академію, в якій є два відділи: філософічний і богословський. В цій Академії вчать тепер, не тільки греко-католицькі українці, але й греко-католики інших народів.

Довідалася я з їх розмови теж, що в будинку Академії міститься й »Богословське Наукове Товариство«, яке працює над розвитком українських богословських наук і видає

«Руська Трійця»

Угорі: Маркіян Шашкевич;
зліва: Іван Вагілевич; справа: Яків Головацький.

наукові праці своїх членів та науковий журнал
»Богословія«.

Подумала я собі так:
Бачу тут велике діло,
Діло Боже та народнє!
Півтора уже століття
Для народу свого сміло
Тут готовлять шлях Господній!
Тут на провесні розцвилась —
Викохана Маркіяном —
Рідна цвіточка дрібная...
Хоч ті бурі так ревіли,
Рідна цвітонька не вяне,
Пишно-барвно процвітає.
Бо хто зачинає з Богом,
З Богом працю всю провадить
Не боїться той невдачі,
Не лякається нічого,
Ані тучі, ані граду,
Хоч болить — іде — не плаче.
І вкінці дійде до ціли,
І вкінці мету осягне —
Стане паном в власній хаті
Гляне сміло на світ білий
Погоївши з боїв рани,
І збере жнива богаті.

Священик попрощався з о. ректором і вийшов.
— Піду тепер, каже при пращанні, до »Наці-
онального Музею«.

V. В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЮ.

Вийшовши з Духовної Академії пішли ми, себто — я та священник, до »Національного Музею«. Не буду вам описувати дороги, тільки згадаю, що як ми ввійшли на вул. Мохнацького, то перед домом під ч. 12 бачили багато дівчат. Усі були веселі та жваві. Виходили з кам'яниці й розходилися в різні сторони. Пізніше довідалася, що ця кам'яниця — власність »Рідної Школи« й що в ній містяться дівочі школи цього товариства. А між ними найстарша українська дівоча школа у Львові, ім. Тараса Шевченка. Я мала велику охоту вискочити з парасоля та вмішатися між дівчаток і довідатися дещо від них. Однак подумала собі: »Як вискочу з парасоля, то втрачу нагоду бути в »Національному Музею«. І ми подалися вулицею під гору. Як прийшли під ч. 42, священник отворив залізну фіртку й ми увійшли на подвір'я.

Серед зелені палатка —
Повно скрізь на ній прикрас,
Там то зложено в порядку:
Що зберіг з давнини час.
Там ікон церковних сила
З давних, давних ще часів,
Є чудові мальовила
Давніх, славних малярів.
Є там різні стародруки*),
Є рукописи старі —
Між книжками й »білі круки**)

*) Друки, книжки, то що — з минулих століть.

**) »Білі круки« — це книжки, що збереглися вже тільки в кількох примірниках.

Є шоломи, панцирі
Й інша теж старинна зброя,

Самопали та шаблі,
Що не раз бували в боях
У кривавих за землі
Рідної добро й свободу.

Є мистецькі килими —
Українські та зі Сходу,
Мережки і гerdани,
Різьби гуцулів хороші,
Писанки чудові теж —
Є там і старинні гроші,
Є... усього й не назвеш...
Це культури є скарбниця
Рідної — старих віків,
Вод живущих це криниця
Для України синів.

Так, це справді живуща й цілюща вода для українців. Хто з них оглядає ці збірки, виходить звідси мов відмолоджений.

— Знаєте — говорив священник до кустоса (управителя) музею — коли все те оглядаєш, пізнаєш навіч, чи не краще як із учених книжок, що ми старий, культурний нарід і то нарід талановитий. І будиться гордість у душі та певність, що ми не пропадемо. Великий, княжий це дар нашого славного митрополита Андрея рідному народови.

Священик передав те, що приніс, кустосові, який дав священникові посвідку. Священик розпрощався та вийшов. Тільки вийшов із музею, побачив, що на дворі дощ і зараз отворив парасолю. Отворив так нагло, що я з розмаху впала на землю. Щастя, що впала на траву, а то булаб добре потовклася. Священик довго розглядався, що це гупнуло на землю — та я скрилася в траві й він не побачив мене. Тільки бачила я з трави, як зчудований приглядався дірі в парасолі й почув, як мимрив до себе під носом:

— Ов, діра! — Як це я досі незавважав її? Відкіля вона там узялася? Треба буде дати направити. І відійшов а я лишилася в траві. А дощ не ущував. Я, щоби не змокнути, побігла назад у музей. Саме кустос збирався до відходу. — Він одягнувся в непромакальний плащ. Я, не довго думаючи, вчепилася там плаща зі споду й так ми в двійку вийшли з «Національного Музею». Куди йдемо — я ще не знала. Кустос ішов скоренько вулицями. По якомусь часі була я знову на ринку. Та він тут ніде не спинювався. Я думала, що він загляне в каменицю «Просвіти» й у душі була трохи рада з цього, бо буду мати нагоду заспокоїти маму та перепросити її за це, що я без її дозволу виїхала в світ. Та разом боялася, що мама мене не пустить на дальшу мандрівку.

Однак кустос не пішов у каменицю «Просвіти» тільки Руською вулицею вгору. Тимчасом випогодилося. На Руській вулиці якісь два пани приступили до нього й один із них каже:

— Ах знаменито, що я вас стрінув. Ось приїхав до нас гість із чужини, з Англії, то я опроваджую його по Львові. Тепер власне вибралися ми оглядати Волоську церкву. А хтож дасть йому кращі вияснення, як не ви, пане директоре!

— Дуже радо! — відповів кустос — й пішли разом. Оглядали насамперед Волоську церкву зверху. При тім кустос говорив таке:

— Волоську або Успенську церкву почало будувати Ставропігійське Братство в р. 1591, однак через різні перепони покінчило її щойно 1630 р. Будували її італійські архітекти. Вежу будовано коштами ставропігійського братчика Константина

Корнякта, емігранта з острова Крети. Будували вежу теж архітекти італійці. На вежі висить найбільший у Галичині дзвін «Кирило».

Потім омовідав кустос про Ставропігійський Інститут таке:

— Початки цього Інституту — говорив він — сягають ще перших початків Львова, отже часів короля Данила. Тоді вже, десь коло 1250 р., повстало при церкві св. Успенія церковне братство. В р. 1585 приїхав до Львова антиохійський патріярх Йоахим. Він, на просьбу братчиків, затвердив новий братський устав і надав львівському Успенському Братству широкі права. Братство мало вести провід у релігійному житті не тільки Львова, а й усього краю. Сталося це 1 січня 1586 р. У два роки опісля (1588) був у Львові царгородський патріярх. Він не тільки потвердив права, надані братству антиохійським патріярхом, але розширив їх: бо надав йому право удержувати школу й друкарню. В р. 1593 надав цей патріярх братству назву Ставропігії й знак трираменного патріяршого хреста. Братство таки зараз заснувало вищу школу. З цієї школи вийшло багато вчених, що були потім учителями в київській Могилянській Академії та інших школах на Україні, а також єпископами та митрополитами.

Першу українську друкарню у Львові заснував у 1574 р. Іван Федорів, що црийшов сюди з Москви. По його смерті в р. 1585 купила цю друкарню Ставропігія й відтоді вдержує друкарню до сьогодні. В цій друкарні видрукувано дуже багато церковних і світських книжок, які розходилися не тільки по українських землях, а й поза їх межами. Ве-

ликі заслуги має наша Ставропігія в розвитку української культури, головню в давніших часах, коли була одинокою організацією львівських українців...

Таке говорив кустос. Англієць слухав пильно та дещо записував собі, а заразом приглядався то вежі, то церкві. Раз-у-раз приговорював по англійськи:

— Чудесне, величаве! Бачу, що ви, українці, старий та культурний нарід! — (Ми, миші, розуміємо всі людські мови, лиш біда, що не можемо навчитися ні говорити, ні читати).

Відтак увійшли в церкву. Тут теж англієць захоплювався всім — будовою й мальовилами. Так само було й у каплиці »Трьох Святителів«. Потім вийшли.

По дорозі показували англійцєви ще й камяницю »Дністра«, та вже цей українець, що опроваджував англійця, говорив йому дещо про »Дністер«. Це товариство обезпечень від огню. Я довідалася, що »Дністер« засновано в 1891 р. До війни це товариство дуже гарно розвивалося й багато погорільців виратувало від нужди тай із своїх фондів підпомагало інші українські інституції.

По війні, коли обезпечення від огню перебрала на себе держава, в »Дністрі« може бути обезпечена тільки третина всего обезпечення. Тому »Дністер« не може так розвиватися, як перше. А всеж таки розвивається він дальше, бо — як я чула, — кождий українець обезпечує в »Дністрі« дозволєну законом третину свого майна. При »Дністрі« є також банк, з якого користають чле-

ни «Дністра», що в ньому забезпечені. В «Дністрі» можна забезпечитися теж від граду й на життя.

— Тепер підемо в «Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка» — сказав цей пан, що опровваджував англійця!

— Я також вибрався туди — сказав на це кустос Національного Музею.

І пішли з Руської вулиці до гори й поперек губернаторських валів, попри стару башту, що остала ще з укріплень Львова, до будинків «Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка».

VI. В ТОВАРИСТВІ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка має при вул. Чарнецького під ч. 24 і 26 дві великі кам'яниці. Ми увійшли насамперед у крайню, що одним боком виходить на Куркову вулицю.

Тут примішений музей і бібліотека.

— У бібліотеці — пояснював бібліотекар — є понад 60 тисяч томів книжок та рукописів і грамот. Це найбільша бібліотека в Галичині щодо українознавства. Музей займає тепер десять саль. Ми переходили салю за салею. В першій салі були вироби з глини — гуцульські, волинські та подільські (збани, миски і т. п.) Друга салья вся призначена Гуцульщині. Є там чудові гуцульські різби. В третій салі найбільша в Галичині збірка килимів із Полтавщини, Київщини та Чернігівщини. В дальших саях образи, зразки ткацького промыслу. В одній салі воєнний музей — головні пам'ятки з життя Українських Січових Стрільців,

та доісторична археологія, себто викопалини з цих прадавних часів, коли ще люди жили на

Проф. Михайло Грушевський.

пів дико по печерах та в паливих будівлях на ріках й озерах.

І тут англієць усім цікавився й усе записував. Що я почула, то й вам переповім коротенько:

— Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка засновано в р. 1873, головно заходами й коштами наддніпрянських українців. Найбільше заслужився коло його розвитку проф. української історії на львівському університеті, Михайло Грушевський, довголітній голова товариства. Це товариство дуже заслужилося для розвитку української науки. Видало й видає багато праць українських учених. Товариство має свою велику друкарню й книгарню в Ринку під ч. 10 в кам'яниці »Просвіти«.

Як я те все почула, то в мене аж серце росло на радощах, бо хоч я не належу до людей, я собі маленька Мишка-Гризикнижка, то всеж таки я з бабці-прабабці уродженця української землі. І все, що причинюється до зросту сили й слави цієї землі, наповнює моє серце радощами та гордощами.

Хоч і мишка я маленька —
Люблю рідну землю нашу,
Так навчила мене ненька:
»Всюди добре та найкраще
Там, де ми на світ родились,
Де ми змалечку зростали,
Де батьків стоять могили.
Де жива все предків слава!«

VII. В КАМ'ЯНИЦІ МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ЛИСЕНКА.

Я була рада довідатися багато більше про це товариство та оглянути все докладно, та годі було. Цей англієць, видно музикальна людина, бо казав:

— Я знаю, що українці нарід музикальний, люблять спів і музику, тому радий би заізнатися з вашим музичним світом.

На те каже цей, що опроваджував англійця:

— Саме добре складається. Сьогодні вечором у »Музичному Інституті ім. Миколи Лисенка« буде концерт, та ми підемо скоріше, щоб ви могли краще й основніше заізнатися з нашим музичним життям.

І небаром ми — себто я, Мишка-Гризикнижка в кишені англійця та пан, що його опроваджував по Львові, вийшли з »Наукового Товариства ім. Шевченка«, знов зійшли під »Дністер« і там сіли у трамвай. Я тепер не бачила куди ми їхали, бо боялася виглянути з кишені англійця, щоб мене не завважали. Та їхали ми недовго. Небаром уже висіли ми з трамваю й подалися в бічну вуличку та у ворота гарного дому.

Увійшли ми на долішний коридор, а потім сходами на гору. В поодиноких салях відбувалась то наука співу, то наука гри на інструментах. Ми подалися в канцелярію дирекції товариства. Тут я довідалася, що дім »Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка« поставлено перед війною на частині площі закупленій від »Комітету будови українського театру«. Комітет закупив був двоморговий

майдан, лишив під театр невеличку площу, а решту розпарцелював. На розпарцельованих частках побудовано доми й утворено дві вулиці — Котляревського та Шашкевича. Музичне Товариство ім. М. Лисенка засновано в р. 1904. Найбільше заслужився коло розвитку товариства його перший голова проф. Анатоль Вахнянин, письменник і композитор. Товариство має філії у Львові, в Станиславові, Дрогобичі, Стрию й Перемишлі, що також дуже гарно розвиваються. Я вискочила з кишені англійця тай побігла оглядати увесь будинок. Як збігла на долину зустріла мишку. Привиталася й зараз питаю її:

— А де тут український театр?

Спиталася я так, хоч сама не знала, що воно таке — театр.

-- Театр? — Тут нема театру! Є тільки саля, в якій тепер кіно, а тільки часом відбуваються театральні вистави.

— А що воно таке — кіно? — спитала я, бо вгερше почула те слово.

— То також театр — відповіла моя нова знайома — тільки, що в театрі виступають живі актори, а тут тільки їх знимки.

— А що то таке: актор і знимка?

Моя знайома в сміх:

— А то кажи відразу, що не знаєш, що таке театр! Актори — це люди, що передягаються за інших людей і вдають їх; а знимка або світлина — це при помочі світла знятий образ. Для кіна світлять, або фотографують акторів, як вони щось роблять чи говорять і ці знимки пускають потім таким приладом на розіпняте полотно. На цьому

полотні рухаються ці люди, як живі, говорять, співають...

— Ти кажеш, що нема тут театру, а чогож говорила, що купили площу під театр.

— Площа є, а театру нема! Може колись буде. Хоч то й не так трудно українцям зібрати гроші на будову театру. Подумай тільки — їх є у Польщі сім мільонів. Нехай тільки чотири мільйони дасть через один рік, що тижня по сотикові, то до року вже малиб 2 мільйони золотих. А за ті гроші можна вже поставити величавий театр! Та якось у них ця справа йде пиняво.

— О, я певна, що українці зложать таку суму грошей! — запевнила я.

І булаб ще дальше розпитувала мишку Струногризку (бо так вона звалася) та тут надбіг великий чорний кіт і ми обидві розбіглися в противні сторони. Потім ми вже не побачилися. Я не могла цього віджалувати й у душі лаяла себе боягузкою. Так воно прикро, коли відкриєш у собі якусь хибу. І я рішила, що вже ніколи не буду боягузкою.

Відтак побігла я вже сміло назад у кам'яницю «Музичного Товариства ім. Лисенка». Я сказала собі: «Мушу бути сьогодні на концерті!» Приходжу, а там уже люди тиснуться біля якогось віконця. Платять гроші, а їм видають якісь карточки. З тими картками йдуть люди на гору.

— То певно вже на концерт! — подумала я. Ішла якась пані в довгій сукні. Я вчепилася з заду подолу її сукні. І так ми ввійшли на салю. Зараз на салі я зіскочила з сукні та в кут. Відсіля видрапалася на гору, в якусь заглибину в стіні

й відтіля оглядала все. Люди приходили, шукали собі місця й сідали на кріслах. Нараз роздався дзвінок. Стало тихо, тихесенько. Піднялася куртина. Вийшло насамперед багато пань і панів, а перед ними станув один пан із паличкою в руці. Дав знак і всі враз заспівали. А з боку сидів якийсь пан, при якомусь ні то столі, ні то скрині й ударяв пальцями по білих кістяних дощечках, а зі скрині добувалися чарівні звуки, що зливалися разом зі співом у таку якусь прегарну мелодію. Потім вийшла співачка та співала гарно, гарно. Щоб вже соловій співак над співаки, але він її не рівня. За співачкою вийшли самі мужчини й як гримнули разом могутню пісню, то аж стіни стряслися. Було й лячно й гарно заразом. Потім грав скрипак на скрипці. Так ніжно грав, що аж за серце хапало, здавалося, що скрипка говорить до тебе, водночас то плаче то сміється. Я була одушевлена концертом. Тай усі глядачі таксамо, бо раз-у-раз били в долоні й кожен співак, чи музика, чи й увесь хор мусіли ще якийсь наддаток співати. Пізно в ніч скінчився концерт. Люди виходили, та я лишилася, бо рішила тут заночувати. Так мені тут любо було. Гості вийшли, салю замкнули, а я пішла шукати нори, де моглаб переночувати. Найшла. Влажу. Бачу сидить миш з мишенятами.

— Здоровенькі були! — привиталася я. — Чи не приймилиб ви мене на ніч.

— Просимо, просимо! Місця в нас доволі — відповіла мати мишеняток.

І так я лишилася на ніч. Миш Кашожерка (так називалася мати мишеняток) приймила мене

чим хата багата й я пішла спати. І снилося мені, що це ми, миші, даємо такий концерт. Я грала на фортепяні, а інші миші на різних інструментах, а ще інші співали. Таке гарне снилося мені!

VIII. Я ГОСТЮЮ В ЗЕМЕЛЬНОМУ БАНКУ, ЦЕНТРОСОЮЗІ ТА СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРІ.

На другий день зараз по сніданку розпрощалася я з гостинною Кашожеркою та з її миленькими діточками й пішла на коридор. Було ще пусто і тихо. Аж в якої пів години стали сходитися молодь і діти. Одні з музичними інструментами, а другі з течками, в яких були доволі великі зшитки. Вони розходилися по різних саях. Одну молоду панночку припровадив якийсь уже старий пан із сивою бородою. З їх розмови довідалася я, що це її батько. Як він прашався з дочкою, мені зараз прийшло до голови:

— Вчеплюся його одягу й так вийду відсіля.

І ми вийшли з Музичного Інституту. Не довго трівало, як ми опинилися перед гарною каменицею. Як я пізніше довідалася — це кам'яниця Земельного Банку Гіпотечного. Увійшли ми в середину. З коридора увійшли в чималу кімнату. Там було вже повно людей. Рух був чималий! Старий пан, що прийшов зі мною, скоро поладнав свою справу таї збирався виходити. А я думаю собі:

— Я ще ніщо не довідалася про цей банк! Людей тут досить, то буде з ким вийти! Лишуся ще — і я зіскочила з одягу старого пана таї, на

щастя ніким не завважана, побігла в кут. Аж тут бачу якихось двох панів, приводить знову знайомого вже мені англійця. Я зраділа: »О я тепер довідаюся про цей банк, бо будуть йому все докладно оповідати«.

Так і було. Що я почула, це тут переповім коротко:

Земельний Банк Гіпотечний почав свою діяльність 1 квітня 1910 р. відкривши свої бюро в камениці »Дністра«. На домагання австрійського уряду зложили тоді галицькі й буковинські українці 1 мільон корон на основний капітал. Перші чотири роки розвивався Земельний Банк дуже гарно. І багато зробив добра в першу чергу селянам, які при допомозі банку купували землю або сплачували лихварські довги. Багато селян і міщан вирвав Земельний Банк із сітей обманців. Та світова війна спинила розвиток банку. В 1925 р. зажадав польський уряд, щоби кожний банк мав найменше 1 мільон золотих акційного капіталу. А Земельний Банк через обезцінення тодішніх грошей (очевидно таксамо всі банки в Польщі) зійшов уже був на 262.500 зол. основного капіталу. Треба було ще зібрати 738.000 зол. Здавалося, що в таких важких часах годі буде зібрати таку велику суму. Однак українці зложили на час гроші. І від тоді Земельний Банк знов розвивається щораз краще.

Коли вже про все довідалася, стала я думати над тим, якби то мені відсіля видістатися. Аж чую один пан питається другого:

— Чи ви йдете звідси в »Центросоюз«.

— Егеж! — відповів другий — зараз йду.

— То будьте ласкаві, передайте отсе письмо — сказав перший.

— Дуже радо! — відповів цей, що йшов у »Центросоюз« — і взяв письмо та сховав у теку...

— Цікаве, що воно таке той »Центросоюз« подумала я. — Це якесь дивне слово. Треба мені й туди заглянути!

І відразу скочила панові з »Центросоюза« на черевик, а з черевика на гору та вчепилася його загортки зі споду. Він ішов доволі скоро поперечними вулицями й ми небаром опинилися перед двоповерховим будинком, що перед ним стояло багато сільських підвод. Ми ввійшли в середину. Пан, що прийшов зі мною, передав письмо другому панові, скинув загортку й засів до свого бюрка. А я зіснулася з загортки тай сіла під бюрком і розглядаюся. Аж урядовець, що сидів при другому бюрку, каже:

— З »Сільського Господаря« звернулися до нас щоб до їх календаря написати, щось про »Центросоюз«. Я вже й написав. Послухайте чи буде добре.

І взявся читати. З цього довідалася я, що »Центросоюз« — це найвища організація всіх кооператив у краю. »Центросоюзови« підлягають »Повітові Союзи«, а повітовим союзам усі кооперативи в їх повітах. Споживчі кооперативи, це товариства, які мають на цілі: гуртівний закуп харчів і всего, що потрібне до життя й продавати їх своїм членам по дешевих цінах. Крім споживчих є ще кредитові кооперативи, які позичають своїм членам гроші на невеличкі відсотки,

та витвірні кооперативи для виробу різних товарів (обуви, одягів, посуду і т. п.). »Центросоюз« об'єднує поверх три тисячі сільських і міських кооператив.

Кооператива — це велике добро для людей. Люди мають товари за дешеві гроші, а ще при кінці й звороти, коли були зиски з торгівлі. Та найважніше те, що не визискують покупців різні посередники. Я подумала собі, як слухала цього всього: »Гей, як би то ми, миші, вміли так єднатися й помагати собі в'заїмно!«

Потім прийшов якийсь чоловік, як я довідалася, з »Повітового Союзу Кооператив« і приніс якісь папери. Цей урядовець, що прийшов зі мною, переглянув ці папери, а потім підвівся та сказав: — Підемо в магазин.

Пішли, а я за ними.

В магазині вже було більше людей. Брали різні товари. А все до »Повітових Союзів«. Тут я довідалася, що »Центросоюз« має власну фабрику мила. Виробляє мило до праня, три сорти та різні мила до миття.

Потім я з урядовцем вернулася назад у кімнату де він урядовав. Тоді той другий каже йому:

— Я на хвильку скочу до »Сільського Господаря«, віднесу туди свою статтю.

Ще заки він підвівся з крісла, а я вже причепилася до його одягу, щоб використати нагоду та побачити й »Сільський Господар«.

Так була я й у »Сільському Господарі«. І добре трапила. Там, якийсь лисавий пан зі стриженою бородою, викладав саме про діяльність »Сільського Господаря«. Я довідалася, що

»Сільський Господар« засновано ще до війни в Стрию, заходами о. Дуткевича та д-ра Евгена Олесницького. Пізніше перенесено товариство до Львова. До війни це товариство зробило дуже багато для піднесення хліборобства. Майже в кожному селі був кружок »Сільського Господаря«. Через війну праця товариства була ослабла та тепер знову розвивається щораз краще.

ІХ. В КАТЕДРІ СВ. ЮРА.

В »Сільському Господарі« просиділа я цілїсньких два дни. Не було як вийти. Нехай виділ »Сільського Господаря« тай усі члени простять мені, що зробила в товаристві трохи шкоди. Та голод не жартує. Не було там що їсти, то я їла ріжне насіння, яке там було в торбинках. Третього дня прийшов якийсь пан і забрав кілька торбинок, а в одній із цих торбинок, що він узяв, сиділа я.

Дрожала я-тоді, ой дрожала! Ануж побачить мене, то вбє без милосердя, бо люди не мають милосердя для мишей. Як він уже був на вулиці, я перегризла торбинку тай скіць на землю. Тепер уже не боялася його, лови вітра в полі. Він спився, бо з торбини стало сипатися насіння. Побачив діру й якомсь захоронив, що вже не сипалося. Пішов, а я стою під ліхтарнею тай журюся, куди мені йти. Аж бачу йдуть питомці Духовної Академії парами. Я зраділа:

— Піду з ними, напевно щось цікавого побачу. А вони як вийшла з Академії то пустилися

вулицею Словацького та через парк (як я довідалася з розмови) до катедри св. Юра. Я скочила

одному з них на довгий одяг і так дісталася аж до св. Юра. Увійшли в церкву, ставали на хвилинку по вколішках і молилися. А я тоді зіскочила з одягу питомця та побігла на крилос і відтіля розглядала

величавий храм Біля крилосу стояло якихось двох панів і притишеним голосом розмовляли про святиню. Я довідалася, що на цьому місці, де стоїть катедра св. Юрія, ще за княжих часів стояла церква. Збудував її князь Лев I Данилович для свого стрія, князя Василька, що на старість постригся в черці й жив на цій горі в печері. Ця перша церква була деревляна. Коло 1363 р. збудували оо. Василіяни, що мали тут монастир, муровану церкву, яка простояла аж до осені 1744 р. Тоді, за єпископа графа Атаназія Шептицького, її розібрали й почали будову теперішньої катедри. Будову покінчили аж за єпископа графа Льва Шептицького коло р. 1770. Від р. 1808 став Юр митрополічною греко-католицькою катедрою.

Обидва пани хвалили дуже стилеву будову церкви, різьби й образи. Та говорили якись такі вчені слова, що я не могла їх з'яяти.

Краси храму св. Юрія я вам, діти, описати не в силі. Тому подам вам тут вірш одного невідомого поета, який я найшла пізніше в одній редакції (в якій саме, я вже забула). Ось цей вірш, а радше частина, бо решта десь мені пропала:

Як входиш чаром дивним дише
Усе довкола тут на тебе,
Ти тут неначе неба ближче.

Ні, тут ти вже немов у небі,
Неземська велич тут і святість
Й краса так серце рвуть до себе.

Тут чуєш ти: церков всіх мати,
Величня церква ця владича,
З пошаною тут мусиш стати.

Століття з місця цього кличуть,
В пам'ять приводять часи давні,
Ті княжі ще часи величні.
Часи величні і преславні
Як будувався ще Львів-город,
Столиця рідної держави.
Як нам передання говорить:
Тоді »отшельники«*) тут жили
В печерах у лісах і борах.
В молитві набирав тут сили,
Покинувши суєту світа,
Князь Василько, ум шестокрилий.
Тут, де сьогодні Юр нам світить,
В малій печері під горою
Провів життя останні літа.
Щоб міг молитися в спокою —
Для нього церкву тут поставив
Князь Лев в честь Юрія святого.
Голосить тут про давню славу
Князя Дмитра дзвін срібнозвучий**))
Що тямить рідну ще державу.
Вже шість століть знімаєм руки
На тій святій горі до Бога —
Вже праправнуків праправнуки!
Четверте вже мостить дорогу
Століття, як нам став собором
Цей храм наш Юрія святого.

*) Отшельники — черці - пустинники, що виреклися світа й відійшли від нього в самоту.

**) Дзвін у святоюрській дзвіниці вилитий у р. 1341, як говорить напис на дзвоні.

Митрополит граф Андрій Шептицький.

Він від тоді провідна зоря
Для українського народу
В Галичині у щасті й горю.

Мужі високоблагородні
Трудились тут і вели паству
Шляхом Господнім і народнім.

Із них Шептицький Атаназій
Новий узявся будувати
Наш Юра той собор прекрасний.

А Лев Шептицький вже зачату
Будову до кінця доводить,
Так скарб краси повстав багатий.

Сьогодні також з цього роду
Андрій митрополит владичить
У Юрі тут і нам проводить.

Як зоря сяє нам величній
Наш Юр святий вже довго, довго,
Століття вже до нас він кличе:
Любіте Нарід свій і Бога!

Х. НА МАЙДАНІ »СОКОЛА БАТЬКА«.

Як ми вийшли з церкви, спитався один пан
у другого:

— А ви куди тепер?

А той замість відповіді й собі спитався.

— А ви куди?

— Я — відповів перший — тепер на обід до
ресторану »Гостинниці«, а потім на майдан Со-
кола-Батька на »Свято Молоді«.

— От і гарно! — зрадів перший — то і я
з вами піду.

І пішли до ресторану »Народньої Гостинниці«.

Казали собі дати обід. Їли і я при них також поживилася округинами, що їх найшла під столом.

Іван Боберський.

При обіді говорили вони про майдан »Сокола-Батька«.

— Це добре — сказав один — що ми у Львові маємо свій великий майдан. Є де влаштовувати всякі пописи, ігри та свята.

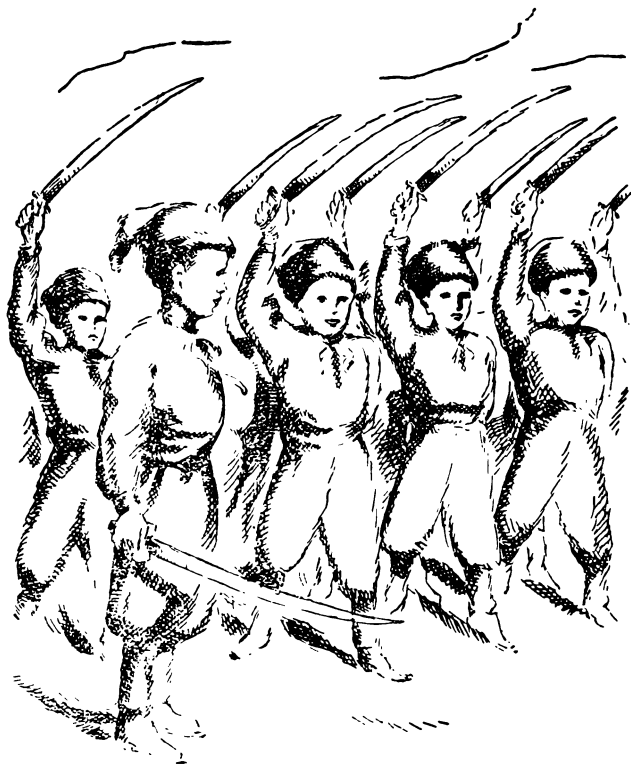
— А вжеж! — притакнув другий. — Бачите, що може зробити одна людина. Якби не заходи професора Івана Боберського, то хто знає, чи малиб ми у Львові сьогодні свій майдан.

— Він ще й тепер, хоч сидить далеко за морем, у Канаді, не забуває про цей майдан; прислав кілька разів збірки від американських українців на викупно решти майдану — говорив перший.

— А вже крайний час, щоб ми викупили весь майдан! — закінчив другий.

По обіді, вийшли оба панове з ресторану, сіли в трамвай і поїхали на «Сокільський Майдан». А я очевидно з ними. В трамваю вже були діти: хлопчики й дівчатка в українських народніх одягах. І пішки хідниками йшли українські школярі та школярки, а попри них і старші. Чим ближче було до «Сокільського Майдану» тим густіше було людей: старших, молоді й дітей на тротуарах. Вийшли ми всі троє з трамваю тай пішли до каси. При касі купили два білети вступу, бо я, Мишка-Гризикнижка, пішла без білету, або як це кажуть школярі «на шварц!» Дивлюся, а майдан мов цвіттям зацвів. Ось іде похід. Музика грає. Попереду найменші з захононок. Дівчатка в барвистих народніх строях: хлопчики в червоних штанцятках, у вишиваних сорочках, у козацьких шапках. За ними народні школи, а за тими середні. Коли вони всі перейшли, почалися вправи. Я вправ не буду описувати, бо ви їх певно знаєте всі. Скажу тільки, що найбільше подобалася вправа: «Як заporожці на бісурмана йшли, бранців із неволі звольяти», яку виконала хлопча школа ім. Бориса Грінченка. Окликаю і оплескам не було спину.

Гарно було, що й казати.
Гарно було, ані слова,

Пригадалася Січ-Мати —
Мов вода шумить Дніпрова

На порогах, на гремучих,
Так довкола все шуміло,
Наче громовиця-туча —
»Запоріжці« йшли на діло.
Вже зі славою вертають,
Разом з ними бранців радість,
Бранці вже у ріднім краю,
У свободній вже громаді.
Майданом йде: »Слава, слава!«
Захват, запал доокола:
»Най жиє нам молодь жвава,
Най жиє нам рідна школа!«
Гей, як виростуть ті діти,
Гей, як виросте та молодь,
Не буде в сльозах марніти,
Лиш до праці стане споломі
Так, до праці, труду, діла
Разом жваво та завзято —
Невсипуща молодь зміла
Буде долю добувати.

Так я собі думала ввесь час, як гляділа на
вправи учнів »Рідної Школи«.

... Як покінчилося свято »Рідної Школи« чую,
якийсь пан збирає гурт молоді, учнів тай учениць
і каже до них:

— Підемо оглянути фабрику цукорків »Фор-
туни Нової«.

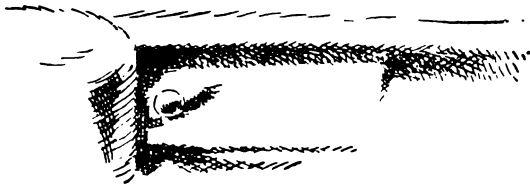
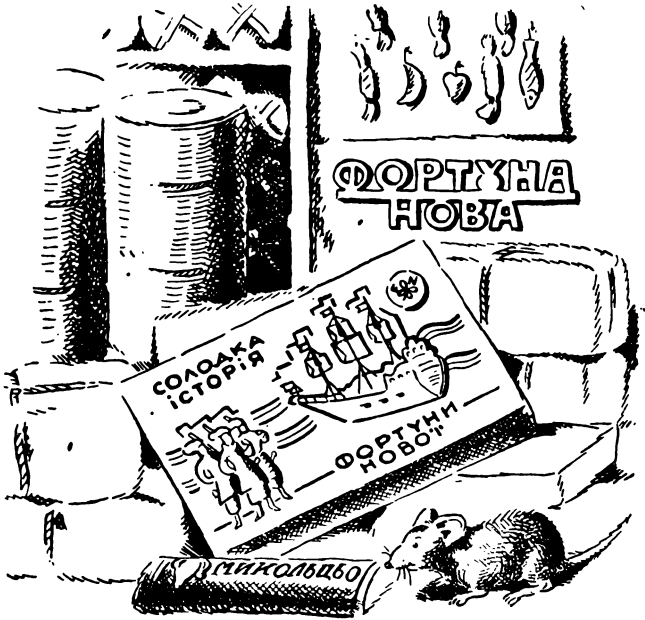
Я собі подумала зараз:

— О то буде щось цікавого! Варто й мені
туди заглянути. І шусть тому панови в кишеню.
По шапках пізнала, що це учні української тор-
говельної школи. А цей пан, то був один із учи-
телів тої школи. Пішли до трамваю й заїхали аж

на вулицю Городецьку, а відтам пішки подалися на ул. Кордецького під ч. 23. Учитель зголосив прогульку в дирекції фабрики. Управитель фабрики, дуже радо опроваджував молодь і показував усе та пояснював. Бачили ми прилади в яких вариться масу, з якої робиться смачні цукорки різного роду; потім машини в яких виробляють цукорки. Як запах цукорків дійшов до мене, я не могла видержати й вискочила вчителеві з кишені. Щастя, що всі були зайняті огляданням і не завважили мене. А я бистро побігла туди, відки нісся запах чоколяди. Небаром опинилася я в магазині. Тут не було тепер нікого. Тото я вжила собі тут за всі часи! Цілісінькі дві таблички чоколяди сперщила. Потім боялася, чи не відхорую. Та якось мені не це пошкодило.

Я в фабриці »Фортуни Нової« просиділа цілісінький місяць. Запізналася там із кількома мишками. А найбільше заприятнилася з мишкою Цукролюбкою. Вона опроваджувала мене по всій фабриці, показувала мені й давала кушати всі вироби »Фортуни Нової«. Та я вам цього не буду описувати, бож усі діти знають добре вироби цієї одинокої української фабрики цукорків. Скажу вам тільки, що всі її вироби мені дуже а дуже смакували. Мишка Цукролюбка оповідала мені що цю фабрику заснувала дуже метка й трудолюбива жінка — п. Авдиковичева.

В місяць, по мойому приході в фабрику »Фортуни Нової«, зайшов був у контору фабрики якийсь пан із маленькою, може сімлітною, русавою дівчинкою. Вони були з якогось іншого міста, де цей пан має велику крамницю, а маленька

русявочка, то його донечка. Звалася Надійка. Купець замовив багато різних цукорків до своєї крамниці, а для своєї Надійки купив між іншими й цілу скринку »Солодкої Історії«. Чую, а Надійка просить у батька:

— Таточку, а тепер ходім у редакцію »Світа Дитини«.

— Поїдемо — сказав батько, — бо то досить далеко звідси.

А я собі думаю:

— Шкода мені кидати »Фортуна Нову«, та мушу бути й у редакції »Світа Дитини«. І мигом скочила я в Надійчину торбинку.

Як ми вийшли з фабрики, Надійчин батько найняв авто (самоїзд) і ми стрілою помчали з ул. Кордецького на ул. Зіморовича. Перед каменицею ч. 3. авто спинилося, а ми подалися сходами на перший поверх. Застали редактора при праці. Саме приготовляв до висилки-вакаційне число »Світа Дитини«.

Я трохи розчарувалася. Я думала, що в видавництві »Світа Дитини« певно в редакції працює бодай чотирьох редакторів, з п'ять в адміністрації, з десяти в експедиції. А тут бачу одна людина: й видавець і редактор і адміністрація й експедиція. Зчудувало це видно й батька цієї дівчинки, бо він сказав:

— То ви, пане редактор, усе самі робите?

Редактор тільки руки розложив:

— Га, сказав — якби ми були Фінляндці чи Данці, що їх є щось аж по три мільйони, то певно мусілиб у редакції, адміністрації та експедиції зайняти разом бодай яких 20 людей, а нас у Польщі

є до сім мільонів, а крім цього в Америці, Канаді, Чехословаччині та в Румунії, ще зо три мільони

— то бачите годі: в нас одна людина мусить усе сама робити. Батьки українських дітей думають: »А щож то ми маємо йти за якимись там Даньцями, чи Фінляндцями, а хочаб Німцями й Англійцями. Ось Ботокуди, Самоїди чи Чукчі не видають і не передплачують для своїх дітей дитячих часописів і добре їм із тим!«

— Ех, — сказав на це купець гірко — може ще прийде час, що і ті Ботокуди та Самоїди, ви-передять нас і будуть для своїх дітей видавати часописи в сотках тисяч примірників.

— Чому ні! — притакнув редактор — і це скоро може статися.

Мала Надійка стала приглядатися книжкам, що їх повно стояло на полицях. Батько каже їй:

— Вибери собі, Надійко, книжечки, яких ще не маєш. Надійка взялася переглядати книжечки, що їй подавав редактор і вибрала вкінці чималу купку книжок.

Купець заплатив за книжки, редактор гарно запакував їх та передав Надійці. Вони розпрощалися з ним і вийшли. Я, зараз, як тільки ми прийшли, побігла під полицку й відтіля приглядалася всьому.

Редактор із вдовілля аж руки затирав.

— Щасливий день сьогодні! — бурмотів собі під носом. Нараз побачив мене. Я злякалася та вся дрожала; а він сказав:

— Не бійся мишко, ні! Ти мені не можеш і сотньої часті тільки шкоди зробити, що мої післяплатники й »неплатники«.

А я йому кажу на це:

— Ні, я вам зовсім не хочу робити шкоди! Я, правда, називаюся Мишка-Гризикнижка, однак

книжок не гризу, бо знаю, що книжки дуже мудра річ. Я бачите, пане редактор, родом із «Просвіти»

й тепер пустилася на мандрівку по Львові, щоб приглянутися українським інституціям...

У цій хвилині задзелянкотів дзвінок і редактор пішов відчинити двері.

Увійшов якийсь постарший уже панок в окулярах. Звиталися, а той панок говорить:

— Я приніс вам історичне оповідання про »Роксоляну«, пане редакторе.

А редактор відповів йому:

— Дуже дякую. Сьогодні можу вам дати трохи грошей на рахунок вашого гонорару. Мав щасливий день сьогодні — продав трохи більше книжок.

Цей панок нараз завважив мене тай скрикнув:

— О, мишка!

А редактор відповів:

— Знаєте, то цікава мишка. Всна мандрує по львівських українських інституціях, щоб їх пізнати. Знаєш, Мишко-Гризикнижко, добре булоб, якби ти оповіла свої пригоди цьому панові; він описав би їх, пан Фартух нарисує до них гарні образочки, а я видам для українських діточок.

А я на це:

— Дуже радо, пане редакторе!

І ми представилися собі:

— Я, мишка Гризикнижка!

— А я — Вільшенко Ярослав тай каже до мене:

— То хіба підеш Мишко-Гризикнижко зі мною до моєї хати...

Я згодилася й ми розпрощалися з редактором, і вийшли. Мій новий знайомий узяв мене в кишеню і ми подалися на Личаків.

ХІ. МОЯ МАНДРІВКА НА ВИСОКИЙ ЗАМОК.

Як ми вийшли з редакції «Світика» каже до мене п. Вільшенко:

— Тепер піду на Високий Замок, щоб дихнути трохи свіжим повітрям.

— А що воно таке той Високий Замок? — питаюся його:

А співробітник «Світика» відповів:

— «Високий Замок» — це прилюдний парк, чи там город, засаджений деревами, куди львов'яни у вільних хвилях виходять на прохід.

— Як це парк, то чому називається замок та ще й високий?

— А тому, Мишко-Гризикнижко, що там на горі був замок. Як Галичина перейшла зпід Польщі під Австрію, влада наказала руїни замку розібрати так, що остала тільки мала частинка одної стіни. В 1842 р. залісено гору й від тоді походить чудовий парк «Високий Замок».

— А «високий» називається цей замок для відріжнення від другого замку, що був колись на долині в місті, а називався «Низький замок». Він стояв там, де сьогодні «Промисловий Музей», напроти «Народного Дому».

— А чи ті замки були побудовані ще за княжих часів?

— Ні, їх побудував щойно польський король Казимир Великий, коли зайняв галицьке князівство. На цьому місці, де стояв «Високий замок», стояла за часів наших князів тільки вартова башта т. зв. «Будильниця». За наших князів укріплений Львів був розміщений там, де тепер

Жовківське передмістя. Княжий замок т. зв. »Дітинець«[«] стояв на теперішній замковій терасі, де паркова плянтація, дім огородника та ресторан. У підніжжя »Дітинця«[«] простягавсь »Окольний город«, а довкола було »Підгороддя«. Та все це я тобі, Мишко-Гризикнижко покажу, як будемо вже на »Високому Замку«.

Ми вийшли з вул. Зіморовича на Академічну вул. звідсіля на Марійську площу й на вул. Валову. Називається вулиця так тому, бо тут були вали вже нового Львова, що повстав за Польщі. Тепер тут бачимо тільки останки валового насипу. Дальше йшли вали туди де тепер Губернаторські й Гетманські вали та Стрілецька площа. В середині за валами були мури. В цих мурах замикався укріплений Львів. З Валової вулиці перейшли ми на Губернаторські вали й вул. Чарнецького, попри будинок воєвідства (давніше австрійської губернії, а потім намісництва) на Кармелітську вул. де міститься Шкільна Кураторія Львівського Округа, через плянтації »Гвардії Народової«[«] на ул. Куркову, з неї на вулицю Унії Любельської й відсіля на вул. Театинську.

— Отся каменниця під ч. 3 майже вся збудована з розібраного високого замку, а тут, під ч. 19, був до війни Інститут св. Миколая для гімназичнів під управою бл. п. Костя Паньківського, великого приятеля української молоді й мецената укр. письменства. Відтак увійшли ми в алею парку й я була на тім місци, де стояв княжий терем. Потім доріжкою, що велася під гору, вийшли ми на верх, де стояв »Високий Замок«. Тут бачила я частинку муру з цього замку та камінного льва, що

Його тут принесли з ратуша й копець Унії Люблинської (копець по українськи — могила, себто насипана гора).

— Вийдемо на копець -- каже співробітник

Кость Паньківський.

»Світика« — відтам видно весь Львів, як на долоні.

— Ах, то гарно! — зраділа я.

Мандрівки Мишки-Гризичишки по Львові

Крученими доріжками (т. зв. серпентипами) вийшли ми на вершок кіпця, який уже місцями розсувається. І справді видно було з кіпця все місто. Я пізнала й Юр і Волоську церкву з її гарною вежею й ратушеву вежу й Преображенську церкву. Видно було й усі довші та ширші вулиці.

Я кажу до »Світикового« співробітника:

— Полізьмо на вершок цього дрюка, що на вершку кіпця, відтіля певно буде ще ширший овид.

— Певно, що так — відповів він, — тільки вибачай, Мишко-Гризикнижко, я туди не полізу.

— А то чому? — зчудувалася я.

— А тому, що готов мене хтось побачити, тай покарати за це, а по друге, хто зна, чи цей друк не заломивсяб. піді мною...

— А по третє - докінчила я зі сміхом — нема у вас відваги! То я сама полізу!

І швидко вилізла я на сам вершок дрюка, щоби побачити краще Львів, та дооколичні села.

Бачила я село Лисиничі, де в 1654 р. була головна квартира гетьмана Богдана Хмельницького; »Чортівську скелю«, про яку є повіря, що її чорти ніччю несли на церкву, та як запіяли півні, чорти кинули її там і вона стоїть там досі. Очевидно це тільки легенда. Містечко Винники, де колись були виноградники; оселю Клепарів із Кортумовою горою, на якій були Дорошенкові окопи, з часів облоги Львова в 1672 р.

Так я бачила весь Львів

І згадала все минуле

Міста княжого, старого

Від найперших ще часів,
Як тут праліси ще були
І безлюддя довго, довго.
Стали довкруги рости,
Та заселюватись глітно:
Славний княжий Звенигород,
Домажир і Щекотин,
Страдче, Деревач, Рокітно,
А тут ще шуміли бори.
Аж спинилися раз тут
З сином Львом король Данило
Повертаючись з походу*)
Каже княжич: »Гарний кут,
Жити тут булоби мило,
Тут бажавби мати город«.
Князь Данило відповів:
»Добре, тут збудую город,
В нім для тебе княжий терем,
І назвемо город Львів —
Розвинеться город скоро,
Як купецтво світа зберем.
І під вістрями сокир
Скоро вже валиться праліс,
Виростає терем княжий —
Лев, князь, всьому проводир,
Він то все, як батько дбалий
Всі так роблять, як він каже.
Пильні німці йдуть туди
І арабські сарацени

*) Гляди книжечку: »Історичні оповідання« — А. Лотоцького на стор. 29-38.

Поселяються й татари,
А за ними і жида,
Просять захисту й вірмени,
Бо в них ворог господарить.

Сто літ столицею Львів
Був лиш нашої держави
Та за те одно століття
Гараздом він тільким цвів,
Що лунала його слава
По широкому скрізь світі.

Я злізла з дрюка й ми зійшли знов на долину та вийшли з »Високого Замку«.

— Тепер підемо на гору князя Льва — сказав мій провідник — і ми завернули на ліво.

— Ось гора князя Льва!

Я дивлюся, а то розкопана піскова гора, тільки з одного боку трохи заросла марними деревцями та питаю:

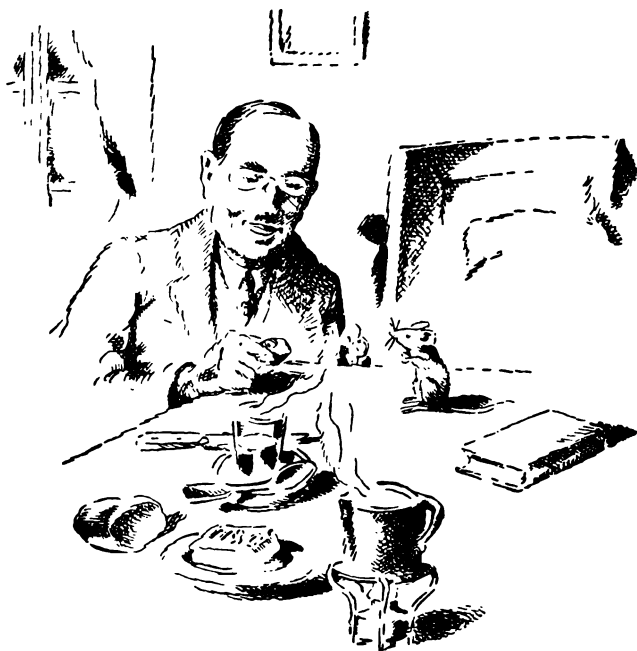
— А чогож вона така занедбана, коли має назву свого основника.

— Бо тут довгий час брали пісок, а тепер почали її поволи обсаджувати деревами, щоб не обсувалася та чомусь це йде дуже пиняво.

Ми зійшли з гори й пішли дальше дорогою на право. Як увійшли ми вже шмат дороги, говорить мій провідник.

— Тут був до війни гарний лісок, що звався »цісарський« по нім. »Кайзервальд«, та вчасі »Великої війни« його вирубали. А ось тут невподалік »Світовидське поле«, з валами. Тут була колись людська оселя, ще як українці були поганями. Може був тут і ліс бога Світовіда,

Відтіля пішли ми назад до міста, до мешкання співробітника «Світика». Тут зіла я підвечірок. По підвечірку він сів при бюрку, а мене посадив

на бюрку. Я оповідала свої пригоди від початку, а він їх списував. Що написав, то знов мені відчитував, чи все вірно записав. І все було до словечка так — як я оповідала.

XII. Я ЗНОВ У »ПРОСВІТІ«.

Місяців я сім не кидала
В співробітника хатини,
Й все докладно розказала
Для журналу »Світ Дитини«.

Не ходила я нікуди,
Хоч таки й голодувала,
Скупю він бере за труди,
То й харчів теж має мало.

Скоринки я з хліба гризла
Й попивала чистим чаєм —
Більш ніщо в таких не лизнеш,
Чай у них вже став звичаєм.

Чай сніданок, чай вечерея,
На обід кудись він ходить —
Та вже йду відсіль тепер я,
Оповівши всі пригоди.

Затужила я до неньки,
Затужила до »Просвіти«,
Так тяженько на серденьку,
Чогось стало, любі діти!

Сни я мала неспокійні,
Все ті самі знову й знову:
Снився мені кіт-розбійник
Й бідна ненечка у крові.

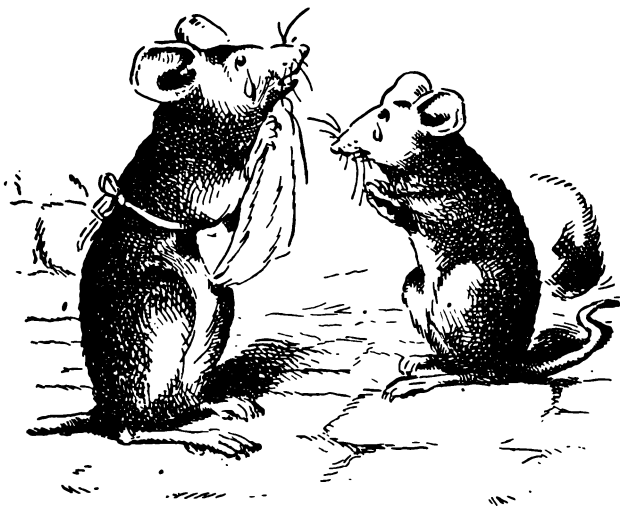
Бачив добре мій письменник,
Що я чахну, марно вяну —
— Віднесу — сказав до мене —
У »Просвіту« тебе рано.

Край норі мене пустив там,
Я прашаючись на сходах,
Обіцялась загостити
По нових моїх пригодах.

Йду норою до «Просвіти»,
Там де жила моя ненька,
Ах, страшне я вчула, діти:
Мати згинула бідненька!

Оповіла все сусідка,
Миш старуха Салолізка,
Два дні тому чорна кітка
Неньку схопила тай згризла.

Так то сни мої справдились
І я стала сиротою,
У сльозах сиджу без сили,
Що тут діяти з собою?

Довго, довго я так сиділа та роздумувала
над своєю недолею, не хотілося й із нори вихо-
дити. Думаю: не буду їсти, не буду пити, нема
матусі — нема з ким жити... Нехай тут у норі

загину. А часом знову відкілясь така лють находила на мене на чорного kota, катюгу моєї бідної матері. Я зривалася та кричала. »Ох, ти чорний вороже, тільки попадься мені в лапки, вже я тобі ті твої зелені очиська видряпаю!«

Та вмить я опам'ятувалася й сама із себе сміялася, що я мала, мишка, можу вдіяти такий звірюці!

По кількох днях рішилася я вийти з нори та розглянутися по »Просвіті« то може розжену свою тугу, біль втишу великий. Тільки вийшла з нори, вже бачу тут зовсім інше уладження, інші люди!

Бігаю сюди й туди, аж бачу є ті самі мішочки з насінням, що я бачила в »Сільському Господарі« ба, приглядаюся й ці самі насіння тут, що там були. Прислухаюся до розмови, аж чую вони нещодавно перенеслися, а їх мешкання при вул. Зіморовича зайняв »Центросоюз«, так, що він уже тепер має цілу камяницю.

— А деж »Просвіта«? — думаю я собі.

В цій хвилині ввійшов возьний із »Просвіти« тай подав якесь письмо.

— Піду за ним — подумала я зараз — що буде то буде. І як тільки він відхилив двері, я за ним бігцем. Не зважала я тоді на небезпеку. Бачу, а він йде сходами на долину, а потім завертає на камінні сходи на перший поверх. А я за ним, за ним. І як він тільки відчинив двері, я шухсть туди. Бігаю, розглядаюся.

— А, таж то тут »Просвіта«! Давно так треба було зробити й тут осісти, замість на горі на другому поверсі.

І тут довідалася я з розмови урядовців,

що »Центробанк« випровадився до своєї кам'яниці, на ул. 3-го мая ч. 15, а те помешкання заняла »Просвіта«. Мене це втішило, що українські товариства у Львові так розростаються. Може хто з вас, діти, не знає ще, що то таке »Центробанк« — то я скажу вам про те, що довідалася сама від мишки Цифрожерки.

— »Центробанк« — це ревізійний союз усіх українських банків. Він має нагляд над цими банками й переводить щорічно їх ревізію, себто провірює: чи в банках усе ведеться як слід і дає їм вказівки, як треба вести грошові справи. Отже бачите, діти, це дуже важна інституція. Я поставила собі й туди заглянути при нагоді.

На другий день, по моєму повороті в кам'яницю »Просвіти«, хотіла я заглянути в Головну Управу »Рідної Школи« й побігла туди. Та там уже не було »Рідної Школи«, тільки якісь інші мешкання. Стало мені спершу сумно, бо не знала я, що сталося з »Рідною Школою«. Та саме тоді надійшов туди якийсь селянин і питав за »Рідною Школою«. Йому сказав пан, що вийшов із мешкання, що »Рідна Школа« перенеслася на вул. Словацького 14, до камениці »Земельного Банку«. Я подумала собі, що певно там буде вигідніше »Рідній Школі« й мені полекшало на серці.

Також довідалася, я, що тепер тут примістилася й бібліотека »Просвіти«, а де була перше бібліотека — там тепер товариство каменичних дозорців українців, що зветься »Воля«. Те нове товариство зацікавило мене дуже. Бачу, вони тут часто сходяться, — чи самі на наради, чи то з родинами на відчити та забави. Добре зробила

»Просвіта, що відступила їм домівку в своїй камяниці. Зробила це по зазиву Тараса Шевченка, який казав:

»Обніміте, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана Мати!

Та, думаю, товариство »Боля« не довго буде тут. Бачу, що виділ і члени товариства рухливі, меткі та запопадливі й напевно вже небаром придбають собі власний дім. Знають вони, що якби воно там і не було, то таки лише: »в своїй хаті своя правда і сила і воля«.

Оглянула я вже всю камяницю, кожную її закутину, а таки не можу позбутися жалю. Думаю собі: »Тут кожний кутик нагадує мені мою бідну ненечку, тому піду в світ на нові пригоди«.

І вибігла я з нори та вже біжу сходами на долину. Глип, аж напроти мене йде мій знайомий співробітник »Світика«.

— Добридень! — кажу йому. — Добре, що я зустрілася з вами. Маю вам дещо нового оповісти. І розказала йому всі свої пригоди по повероті в »Просвіту«. Знову-ж від нього довідалася я, що централю »Маслосоюзу« перенеслася з »Народньої Гостинниці« в свою власну простору домівку при вул. Б. Гловацького, 23. Я не видержала й на весь голос закликала:

Славно!

Потім розпрощалася з ним. Він пішов на гору сходами, а я на долину. Вибігла з камяниці та завершила на Руську вулицю. Думаю собі:

— Треба насамперед пооглядати все на Ру-

ській вулиці, бо від »Світикового« співробітника довідалася, що на Руській вулиці жиє молодший братчик »Світика«, що називається »Дзвіночок«. Виходить там ще чимало інших видавництв, які видає концерн »Українська Преса« (Концерн, це чуже слово, значить воно: злука більше підприємств в одно). Хотіла я ще зайти й до старенької »Ставропігії« й до книгарні »Просвіти«, до »Союзного Базару«, до »Достави«, до книгарні »Лексікон«, до кам'яниці »Дністра«, щоб добре оглянути й бюро і домівку »Сокола-Батька«, заглянути й до склепу »Фортуни Нової«, що його недавно тут відчинила ця фабрика Але в першу чергу тягнуло мене до кам'яниці Товариства св. Йосифа. Так називається товариство служниць-Українок. Тішило мене, що ті служниці вміли в недовгому часі, придбати тільки грошей, що купили собі кам'яницю тут при Руській вулиці. Тут вони удержують і дешеву кухню. На згадку про кухню почувла я голод, бо таки сьогодні ще ніщо не їла.

— Побіжу, думаю, насамперед до »Дешевої Кухні« Товариства св. Йосифа, чей-же там щось дістану їсти, а при тім огляну товариство.

І біжу поперек вулиці.

Аж тут. мені на зустріч, появився чорний котюга, той саміський, що пожер мою бідну нечечку. Я зі страху скочила в бік, аж тут чую дзінь-дзінь-дзінь і нараз я опинилася під трамваєм. Мені в очах потемніло й я не знаю, що зі мною далше сталося.

Як я прийшла до себе, почувла я, що лежу в чомусь теплому, а моя права передня нога

страшно мене болить. Розглядаюся, а я в руці малої русявенької дівчинки. Вона держить мене в одній руці, а другою гладить та приговорює з жалем:

— Бідна, бідна мися! Трамвай ніжку тобі переїхав. Дивлюся, а з її синіх оченят слізки кап-кап на долину.

— Добра якась дівчинка! — подумала я, та представилася їй:

— Я Мишка-Гризикнижка з »Просвіти!«

А дівчина каже:

— А я Маруся Біленька, учениця другої кляси вселюдної школи ім. Бориса Грінченка. Не журися, мишко, ти будеш здорова. Я тебе занесу до нашої »Народньої Лічниці«, там тебе вилічать.

І пішла в Ринок, тут сіла на трамвай і ми поїхали.

Потім вона висіла й пішла пішки, Небаром опинилася перед невеликим домом, й увійшла до середини. Там у кімнаті сиділо багато людей. Пізнати було вже з вигляду, що то недужі. Дівчинка сіла тай-ждала.

— Мусимо трохи пождати — сказала до мене — аж прийде на нас черга.

— Яка черга? — спиталася я.

— А бачиш, аж перейдуть усі ті, що ми їх уже застали. Тут, бачиш, є так -- хто перший прийшов, той перший іде до оглядин, а за ним другий, третій і т. д.

— Так повинно бути! — похвалила я — по справедливості. І прийшла вкінці черга на нас.

Дівчинка увійшла в сусідню кімнату, а там пан у білому одязі питає дівчинку:

— А що тобі, маленька хибує? Ти виглядаєш гака здоровенька, як горішок!

— Мені ніщо, пане докторе, тільки цій мишці. Її переїхав трамвай і зломив ніжку.

Пан у білому одязі розсміявся:

-- І ти хочеш, щоб я лічив твою мишку!

-- Так, прошу пана доктора, вона така бідненька — і слізки в дівчинки знову заблищали на очах.

— Ну, ну, добре, вже поможемо твоїй мишці! — сказав цей пан і взяв мене в свою велику руку та став оглядати зломану ногу. Оглянувши, обмив чимось, помастив і виняв із кишені коробку з сірниками, розколов ніжиком один сірник, зробив з нього дві дощинки та обложив ними мою зломану ногу й обв'язав якимось платком.

Дівчинка сказала:

— Дякую вам, пане докторе! Тепер, ще прошу, нехай вона тут позістане, аж поки не вигоїться. Я буду до неї щодня навідуватися.

— Добре! — сказав лікар.

І так я лишилася в «Народній Лічниці». Довідалася я опісля, що вона заснована в р. 1904, головню заходами Митрополита Андрея гр. Шептицького, який подарував площу з забудованням й дав чимало грошей. З цих грошей та з добровільних датків інших Українців вибудували гарну кам'яницю на шпиталь. Отсе й є «Народня Лічниця». Багато тут лікується недужих без ріжниць віри й народности. Багато вона добра робить недужим, передовсім бідним, які не мають грошей на лікарів.

Дівчинка Маруса приходила щодня довідува-

тися про мене аж поки моя нога зовсім не вигоїлася.

Так я, через неувагу,
Трохи смерти не найшла,
Може булаби й пропала,
Якби дівчинка мала,
Ця Маруся синьоока,
Не принесла мене тут
У лічницю, де ратунок
Я найшла і теплий кут.
Та я тут уже останусь,
Любі дітоньки, на все —
Хіба знов мене цікавість
В світ широкий понесе.
Та буду вже обережна,
Обережні будьте й ви —
На дорогах, роздорожах,
Ви не тратьте голови!

Словом тим я вас прашаю,
І бажаю вам ураз:
Щоби український нарід
Мав колись користь із вас.
Так вправляйте духа й тіло,
Радить мишка, діти, вам —
Щоб, як прийде час, ви сміло
Йшли в народній сонця Храм.

* * *

Ті пригоди із мандрівки,
Що містить їх оця книжка —
Прочитайте всім знайомим —
Просить Вас — маленька мишка.

